

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ*

The Neighboring Country Factor in Conflicts and the Resolution of Conflicts in Sub-Saharan Africa: The Case of Côte d'Ivoire**

Belma ENGİN GÜDER***
Soner KARAGÜL****

Öz

Bu çalışma, komşu ülkelerin Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda ve çatışmaların çözümündeki rolünü Fildişi Sahili örneği üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Komşu ülkelerin iç çatışmaları etkileme potansiyeline sahip oldukları; ancak yayılma etkisiyle çatışmalardan kendilerinin de olumsuz etkilendikleri ortaya koyulmaktadır. Çatışma veya çözüm yanlısı dış politika davranışlarında komşu ülkeler, büyük ölçüde rasyonel motivasyonlarla hareket etmektedir. Çalışmada ayrıca, iyi komşuluk ilişkilerinin çatışmaların çözümüne katkı sağlayabileceği, çatışma yanlısı tutumların ise şiddetin artmasında ve çatışmaların çözümsüzlüğünde rol oynayabileceği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sahra-altı Afrika, Fildişi Sahili, Çatışma, Çatışma Çözümü, Komşu Ülkeler.

Abstract

This study aims to discuss the role of neighboring countries on conflicts and the resolution of conflicts in sub-Saharan Africa as exemplified by Côte d'Ivoire case. It is revealed that neighboring countries have the potential to influence the internal conflicts; however, they are also negatively affected by these conflicts due to the spill-over effect. In this sense, neighboring countries act largely with rational motivations in their conflict or solution-oriented foreign policy behaviors. Moreover, it is asserted that while good neighborhood relations might contribute the resolution of the conflicts, pro-conflict attitudes might have a role in increasing the violence and the non-solution of the conflicts.

Keywords: Sub-Saharan Africa, Côte d'Ivoire, Conflict, Conflict Resolution, Neighboring Countries.

---

* **Makale Geliş Tarihi:** 09.05.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 20.05.2020

** Bu makale, "Sahra-altı Afrika'daki Çatışmaların Çözümünde/Çözümsüzlüğünde Komşu Ülkelerin Rolü: Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve Örnekleri" başlıklı Belma ENGİN GÜDER'e ait doktora tez çalışmasından uyarlanmıştır.

*** Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e-posta: belmaengin@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3734-1218.

**** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e-posta: sonerkaragul@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2842-0691.

GİRİŞ

2000 yılında *The Economist* dergisi tarafından yayınlanan özel sayıda Afrika için “Umutsuz Kıta (*The Hopeless Continent*)” başlığı kullanılmıştır.¹ Afrika’ya atfedilen bu umutsuzluk, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından kıtanın karakteri haline gelen çatışma, siyasi istikrarsızlık ve şiddet sarmalının bir neticesidir. Bu karakterin ortaya çıkışında, ekonomik, stratejik ve siyasi çıkarlarını korumak amacıyla Avrupalıların Afrika’da çizdiği yapay sınırlar;² etnik, dilsel, kabilesel ve ideolojik farklılıklar; önemli doğal kaynakların paylaşımı gibi ekonomik etkenler; siyasi değişim ve dönüşümler, irredantist iddialar, dış müdahaleler, dini gruplar arasındaki mücadeleler ve farklı dinlerin içinden ortaya çıkan aşırı dinci ve şiddet yanlısı hareketlerin yanı sıra,³ yoksulluk, demokratikleşme ve rejim türü, nüfusun yaş özellikleri, tekrar eden şiddet olayları, zayıf yönetim ve kötü komşuluk ilişkilerinin etkili birer faktör olduğu görülmektedir.⁴

İç çatışmalara neden olan en belirleyici unsurları liderler ve halk düzeyinde inceleyen Brown, iç sorunlar ve kötü yönetimi iç faktörler kapsamında değerlendirirken, kötü komşular ve kötü komşuluk ilişkilerini bir iç çatışmayı tetikleyen en önemli dış faktörler arasında görmektedir.⁵ Brauer’a göre komşular bir “lütuf” ya da bir “lanet” olarak sınıflandırılabilir; iyi komşuluk ilişkileri ve işbirliği, ülkelerin birbirlerini destekleyen ve güçlendiren bir ortam hazırlarken, kötü komşuluk ilişkilerinin ülkelerin birbirlerini güçsüzleştirdiği ya da yükünü arttırdığı

1 “The Hopeless Continent”, *The Economist*, <https://www.economist.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

2 Francis Nguendi Ikome, *Africa’s International Borders as Potential Sources of Conflict and Future Threats to Peace and Security*, Institute for Security Studies, 2012, s. 12.

3 Bkz: Michael Fonkem Achankeng, “Conflict and Conflict Resolution in Africa: Engaging the Colonial Factor”, *African Journal on Conflict Resolution*, 13(2), 2013, s. 11-38.

4 Jakkie Cilliers, *Violence in Africa: Trends, Drivers and Prospects to 2023*, Institute for Security Studies, Ağustos 2018, s. 11.

5 Michael E. Brown, *The International Dimensions of Internal Conflicts*, MIT Press, Cambridge 1996, s. 582-597.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

söylenmektedir.⁶ Bu durumda bazı ülkeler açısından komşu ülke faktörü özellikle önemli olmaktadır.

Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda, farklı faktörler kadar pek çok farklı aktörün varlığı da sorunların kaynağı haline dönüşebilmektedir. Liderler, siyasi elitler, iktidar ve muhalefet partileri, ordu ve savaş ağaları gibi iç aktörlerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar, bölgesel-alt bölgesel örgütler, küresel-bölgesel güçler, sömürgeci devletler ve komşu ülkeler gibi dış aktörlerin çatışmaları etkileme potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, aktörlerin, çatışmaların ortaya çıkışı veya devamında olduğu gibi, barış girişimlerinde de çeşitli motivasyonlarla çözümü destekleyici ya da baltalayıcı rol oynamayı tercih ederek çatışmaları çözüme veya çözümsüzlüğe götürebildikleri dikkat çekmektedir. Diğer dış aktörlerin çatışmaları etkileme kapasitelerinin varlığı ve önemi kabul edilmekle birlikte, bu çalışma temel olarak Sahra-altı Afrika'daki şiddet içeren iç çatışmaların çözümü veya çözümsüzlüğü meselesini, bir Batı Afrika ülkesi olan Fildişi Sahili örneği ve birer dış aktör olarak komşu ülkelerin buradaki rolü üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

Şunu da ifade etmek gerekir ki komşu ülkeler, ne kadar kalıcı ve pozitif barış koşulları yaratabilirlerse kendileri de ortaya çıkan sonuçtan o kadar az olumsuz etkilenecektir. Zira, diğer tüm aktörler çekildikten sonra alınan sonuç ile buldukları coğrafyada baş başa kalacak olanlar yine komşu ülkeler iken,⁷ komşu ülkelerin destek vermediği -hatta engelleme girişimlerinde bulunduğu- çatışma çözümü girişimlerinin sürdürülebilir bir barış ve güvenlik ortamı yaratamayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, bir zamanlar Afrika'nın parlayan yıldızı olarak anılan Fildişi Sahili'nin komşu ülkelerin de etkisiyle sürüklendiği çatışmalar, Sahra-altı Afrika'da komşu

6 Jurgen Brauer, "Neighbours: A Blessing or a Curse?", *Stockholm International Peace Research Institute*, 2013, <https://www.sipri.org> (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

7 Paul Wehr-John Paul Lederach, "Mediating Conflict in Central America", *Journal of Peace Research*, 28(1), 1991, s. 87.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ülkelerin çatışmaları ve çatışma çözümü çabalarını etkileme potansiyelini en iyi örnekleyen ülkelerden biri olmaktadır.

Çatışmalardaki ve çatışmaların çözümündeki komşu ülkelerin rolü, bu çalışmada “Afrika’nın sorunlarına Afrikalı çözümler”⁸ mottosu ile kıtadaki “Afrikalılaşma”⁹ çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın çıkış noktası ise uluslararası sistemin yapısıyla ve küreselleşmenin etkisiyle artık iç çatışmaların “içeride” kalmadığı; özellikle komşu ülkelere yayılarak olumsuz etkilerini gösterdiği; komşu ülkelerin çatışmaların artmasından veya sürmesinden görecekları zararın, çatışmaların çözümüyle doğabilecek herhangi bir zarara kıyasla çok daha fazla olacağı anlayışına dayanmaktadır.

Komşu ülkelerin rolü ve iç çatışmalar arasında “etkilenme” ve “etkileme” şeklinde çift boyutlu bir hipotezden yararlanılmaktadır. İç çatışmaların siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda etkilerinin yalnızca o devletlerle sınırlı kalmayarak etrafa yayılması ve komşu ülkeleri olumsuz etkilemesi; hipotezin komşu ülkeler açısından *etkilenme*, iç çatışmalar açısından ise komşu ülkeleri *etkileme* boyutunu oluşturmaktadır. Coğrafyanın bir kader olduğu varsayıldığında komşu ülkeler, bu karşılıklı etkinin kaçınılmaz olduğu dış aktörler arasında kabul edilebilmektedir.

Hipotezin diğer boyutunda komşu ülkelerin para, silah, üs ve savaşçı temini gibi yollarla kendilerine komşu devletlerde meydana gelen iç çatışmaların ortaya çıkmasında, süregitmesinde ya da tırmanmasında rol oynayarak çatışmaların seyrini *etkileyebileceği*; iç çatışmaların ise çatışan taraflara gelen dış destek nedeniyle daha karmaşık bir hal alarak

8 “Afrika’nın Sorunlarına Afrikalı Çözümler (African Solutions to African Problems”, 1994 Ruanda soykırımının ardından pek çok Afrika ülkesinde ortaya çıkan “kendi sorunlarına kendi çözümlerini bulmaları gerektiği” anlayışının ürünüdür. Bkz: Matthias Goldmann, “Sierra Leone: African Solutions to African Problems”, Armin von Bogdandy-Rüdiger Wolfrum, der., *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Brill N.V., The Netherlands 2005, s. 457-515.

9 Afrika tarihi, Afrikalılaşma ve Afrika kültürü ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Ali A. Mazrui, *The Africans: A Triple Heritage*, Little Brown, Boston 1986.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

etkilenebileceği düşüncesi yer almaktadır. Ortaya çıkan tablo, komşu ülkelerin çatışma ya da çözüm yanlısı tutumlarında belirleyici olmakta; böylelikle çalışmada, iç çatışmalar ile komşu ülke faktörü arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu ileri sürülmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE KOMŞU ÜLKELER

Komşu ülkeler, çatışma ya da çatışma çözümü girişimleri karşısında geliştirdikleri dış politika davranışlarında birtakım motivasyonlarla hareket ederek çatışma veya çözüm yanlısı tutum takınabilmektedir. Barışı demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve karşılıklı bağımlılık ile ilişkilendiren liberal yaklaşımlar;¹⁰ ya da “güvenlik toplulukları”¹¹ ve “işlevsel barış”¹² gibi olgular üzerinden bölgesel mekanizmaların çatışmaların çözümü ile barış ve güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunacağını öngören bütünleşmeci/bölgeselci yaklaşımlar komşu ülke politikalarını şekillendirebilmektedir. Liberal yaklaşımların yanı sıra, Afrika Birliği (AfB) ve alt bölgesel ekonomik örgütlenmeler vasıtasıyla ve Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler arayışıyla bütünleşmeci/bölgeselci yaklaşımlar giderek önem kazanmakta; ancak Sahra-altı Afrika'da rasyonel yaklaşımlar komşu ülke davranışlarında daha fazla belirleyici ve açıklayıcı olmaktadır.

Çatışmaları kâr-zarar ve çıkar hesapları üzerinden açıklayan rasyonel yaklaşımda, fiilin maliyeti ve elde edilecek kazançlar üzerinden durumun çıkarlara ters ya da uygun oluşu değerlendirilmektedir.¹³ Çatışmalar

10 Asaf Siniver, “Managing and Settling Ethnic Conflict”, Karl Cordell-Stefan Wolff, der., *The Routledge Handbook of Ethnic of Ethnic Conflict*, Routledge, Abingdon 2016, s. 183.

11 Bkz: Karl W. Deutsch, “Security Communities”, James Rosenau, der., *International Politics and Foreign Policy*, The Free Press, New York 1961, s. 98-105; Karl W. Deutsch, *Tides Among Nations*, The Free Press, New York 1979.

12 Bkz: David Mitrany, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*, Royal Institute of International Affairs, London 1943.

13 Havva Kök Arslan-Fırat Çapan, “Çatışma Çözümünde Temel Yaklaşımlar”, Nezir Akyeşilmen, der., *Barış Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 54.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kadar çatışmaların çözümüne de uyarlanabilen rasyonel yaklaşım, Uluslararası İlişkiler disiplinde realist teoriyi takip etmekte; sadece savaş ve çatışmaların değil, barış ve işbirliğinin de rasyonel bir seçenek olarak aktörler tarafından tercih edilebileceği anlayışına dayanmaktadır. Kendi rasyonalitesi içinde aktörler, kendi yargılarını şekillendirerek, kararlarını tartarak ve kendi stratejilerini izleyerek savaşa giden olaylar zincirini başlatabileceği gibi, savaşları sonlandırabilmekte veya anlaşmaya varabilmektedir.¹⁴

Komşu ülkelerin rasyonel seçenekler doğrultusunda hareket etmesine olanak tanıyan en önemli unsur, çatışmaların sürmesinde veya çözümünde fayda ve maliyet hesaplarının yapılması olmaktadır.¹⁵ Dolayısıyla ortamdaki değişen faydalar, algılar ve karar ölçütleri, aktörleri işbirliği ve rekabet arasında bir seçim yapmaya yöneltmektedir.¹⁶ Seçimi, temelde beş kategoride ele alınabilen maliyet hesapları önemli ölçüde etkilemektedir: 1- Mültecilerin maliyetleri (ekonomik yük, siyasi, toplumsal ve askeri zorluklar) 2- Askeri maliyetler (sınır ihlalleri, askeri çatışmalar, yüksek savunma bütçesi) 3- Doğrudan ekonomik maliyetler ve ekonomik fırsatlar maliyeti (kayıp yatırımlar, kayıp ithalat, kayıp ihracat piyasası, işgücü arzının azalması, bölgesel sorumluluk) 4- İstikrarsızlık maliyeti (etnik radikalleşme, uyuşturucu ticareti, milliyetçi ve ayrılıkçı kampanyalar, fırsatçı müdahaleler ve işgaller) 5- Barış operasyonları (insani yardım çabaları, çok fonksiyonlu çatışma çözümü girişimleri).¹⁷ Bu noktada karşımıza çıkan “yayılma (*spill-over*)” olgusu, komşu ülkeleri iç çatışmalara müdahil olmaya sürüklemekte;¹⁸ komşu ülkeler, iç çatışmaların olumsuz

14 Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*, Sage, London 2002, s. 44.

15 Luc Reyckler-Arnim Langer, *Researching Peace Building Architecture (Cahiers Internationales Betrekkende En Vredesonderzoek)*, Centre for Peace Research and Strategic Studies, Leuven 2006, s. 21.

16 Nimet Beriker, “Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım”, Nimet Beriker, der., *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 21.

17 Reyckler-Langer, a.g.e., s. 11-12.

18 *Preventing Deadly Conflict*, Carnegie Corporation of New York, <https://www.carnegie.org> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

etkilerinden ve maliyetlerinden kendilerini koruma ve savunma içgüdüleriyle rasyonel davranışlar geliştirebilmektedir.

Çıkarları doğrultusunda komşu ülkeler, bir iç çatışmaya dahil olurken çeşitli ekonomik, askeri, siyasi ve/veya insani teşvik ve motivasyonları doğrultusunda çatışan taraflara siyasi meşruiyet kazandırmak, mali ve askeri yardımda bulunmak ya da cephe gerisi yaratmak gibi çeşitli yöntem ve eylemlerle çatışma çözümü ve barış sürecini negatif etkileyebilmektedir.¹⁹ Komşu ülkeler, silahlar için halihazırda bir piyasa ve savaşan kesimler için bir üs imkanı sunarken, silahsızlanma çabaları pek çok açıdan daha zor sonuç vermektedir.²⁰ Ayrıca, komşu ülkeler gibi dış aktörlerce vaat edilen sözler ya da taraflara sunulan kaynaklar, destek gören çatışma tarafını hedeflerini başarabileceği yönünde cesaretlendirmekte; çatışmaların süresi ve geleceğine dair değişkenleri ise şekillendirebilmektedir.²¹

Komşu ülkeler, iç çatışmaların son bulduğu ve barışın tesis edilerek çatışma yaşayan komşusunun güçlenmeye başladığı bir durumu, kendi ulusal bütünlüğüne ve bölgedeki gücüne yönelik bir tehdit olarak algılayabilmekte; bu bağlamda, rakibi olarak gördüğü komşusunun barış ve güvenliğini kendi güvenliğine ve ulusal çıkarlarına aykırı olarak değerlendirebilmektedir.²² Hatta potansiyeli bulunan ancak görünür çatışma olarak ortaya çıkmayan toplumlar arası uyumsuzlukların dahi, farklı dış destekler ve komşu ülke politikaları yüzünden gizli çatışmadan görünüre dönüştüğü gözlenebilmektedir. Aynı şekilde, var olan çatışmaların içinden çıkılmaz ve inatçı bir hal almasının en önemli risk faktörlerinden biri, yine kötü komşuluk ilişkileri olarak ortaya çıkmaktadır.²³ Bu durum, iç çatışma yaşayan ülkelerde çatışma çözümü çabalarını zora sokmaktadır.

19 Reychler-Langer, a.g.e., s. 52-53.

20 Roger Mac Ginty, *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*, Palgrave Macmillan, New York 2006, s. 169.

21 Muzaffer Ercan Yılmaz, *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*, Dora Yayıncılık, Bursa 2015, s. 7.

22 Roger Mac Ginty, a.g.e., s. 170-171.

23 Chester A. Crocker vd., "Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, der., Jacob Bercovitch vd., Sage, London 2009, s. 494.

Kötü komşuluk ilişkilerinin aksine, komşular ve bölgedeki ülkeler çatışma çözümünde üçüncü taraf olarak olumlu roller de üstlenebilmektedir. Bu durum, sürdürülebilir bir barışın sağlanmasında etkili ön koşullardan birini oluşturmaktadır. Çatışmaların çözümünde ve barış sürecinin istikrarlı bir şekilde işleminde yine komşu ülkelerin ve bölgesel güçlerin çıkar ve davranışları belirleyici olabilmektedir. Bu aktörler, barış sürecine siyasi meşruiyet veya destek sağlanması, askeri yönetimin kaldırılması ve bölgesel ticaret ve ekonomik bütünleşmeyi kolaylaştırılması gibi adımlar atabilmektedir.²⁴ Sahra-altı Afrika'daki etki güçleri sınırlı küçük devletlerin dahi kolaylaştırıcılık, dostça girişim, risk değerlendirme, gerçekleri ortaya çıkarma, önleyici diplomasi gibi metotlarla müzakerelerde ve çatışma çözümü sürecinde rol oynayabildikleri; çok taraflı çatışma çözümlerinde yer alarak arabuluculuk girişimlerinde bulunabildikleri gözlemlenmektedir.²⁵ Özellikle Batı Afrika'da, silahların, savaşçıların, göç hareketlerinin, uyuşturucu ve insan kaçakçılığının "esnek sınırlar"²⁶ nedeniyle daha kolay yayılabildiği bir ortamda, komşu ülkelerin, liderlerin ve bölgesel örgütlerin bireysel, ulusal veya bölgesel her tür barış ve çözüm yanlısı girişimi çok daha kıymetli görünmektedir.

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDEKİ ÇATIŞMALARIN ARKA PLANI VE NEDENLERİ

"Asya Kaplanları" isminden esinlenerek kendisini "Afrika'nın Fili" olarak pazarlayan Fildişi Sahili, Batı Afrika'nın en dinamik ve üretken ekonomilerinden biri olarak dikkatleri üzerine çekmiştir.²⁷ Fransa'dan

24 Not: Sürdürülebilir barış için 5 ön şart: Etkili iletişim, danışma ve müzakere; barışı arttırıcı yapı ve kurumlar; bütünleştirici siyasi-psikolojik ortam; barış inşasında toplumun değişik kesimlerinden çeşitli alanlarda liderlikler; destekleyici bölgesel ve uluslararası ortam. Bkz: Reyhler-Langer, a.g.e., s. 22.

25 SungYong Lee-Abdelgabar Abdelrahman, "The Intervention of 'Neighbor' Countries in Civil War Peace Negotiations", *Conflict Resolution Quarterly*, 33(4) 2016, s. 357-359.

26 Freida M'Cormack, *Helpdesk Research Report: Conflict Dynamics in West Africa*, Governance and Social Development Resource Centre, 2011, s. 6-7.

27 Lydie Boka-Mene-Oren E. Whyche-Shaw, "Foreign Investors and International Donor Contributions to Côte d'Ivoire's State-Building Efforts", Hany Besada, der., *From Civil Strife to Peace Building*, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 73.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından 1993 yılına kadar Fildişi Sahili, bağımsızlığın öncü figürü *Felix Houphouët-Boigny* tarafından yönetilmiştir. Houphouët-Boigny'nin lideri olduğu Fildişi Sahili Demokratik Partisi (PDCI) ise ülke siyasi hayatını 1990 seçimlerine kadar domine eden tek parti olmuştur. 1993 yılında öldüğünde Houphouët-Boigny, arkasında Ufuetizm (*Houphouëtism*) olarak bilinen bir tür siyaset mühendisliği ve liderlik mirası bırakmıştır. Ufuetistlere göre bu felsefe ile ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarında önemli bir rol oynayan Houphouët-Boigny, toplumda da barış ve diyalog kültürünü geliştirerek "ulusun babası" olarak görülmüştür.²⁸

Fildişi ekonomisinin dünyaya açılmasını ifade eden açıklık (*openness*) politikaları; hızla gelişen ekonomide ortaya çıkan işgücü ihtiyacının Burkina Faso, Mali, Niger, Gine, Benin ve Togo başta olmak üzere komşu ülkelerden gelen ve plantasyonlarda çalıştırılan göçmen işçilerle karşılaşılması; çok çeşitli etnik ve dini kimliklerin bir arada yaşadığı Fildişi Sahili'nde sayıları ciddi miktarlara ulaşan göçmen işçilerle birlikte ülkenin bir "eritme potası (*melting pot*)" haline getirilmeye çalışılması, Ufuetizm'in en önemli uygulamaları arasında yer almıştır.²⁹ Ne var ki Ufuetist politikalar birtakım sorunları da beraberinde getirmiş; ülkedeki etnik çeşitlilikle baş etmek üzere ihtiyaç duyulan kurumsal mekanizmalar ise oluşturulamamıştır.³⁰ Özellikle komşu ülkelerden gerçekleşen göçler ile ülkede ortaya çıkan demografik yapının hedef alınması ve ekonomik problemler, Houphouët-Boigny'nin ölümü sonrası ülkedeki toplumsal gerginlik ve çatışmaların başlıca nedeni olmuştur.

O zamana dek Fildişi Sahili, ülkedeki 60'tan fazla etnik grubu ve göçlerle artan ülke nüfusunu; ekonomik büyümesiyle, Fransa'nın desteğiyle, uzlaşma kültürüyle, siyasi güç yarışı yerine ekonomik gelişimin odak alınmasıyla, farklı etnik grupların ülke yönetiminde dengeli bir sistemle yer bulmasıyla

28 Francis Akindès, *The Roots of the Military-Political Crisis in Côte d'Ivoire*, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 2004, s. 7.

29 Akindès, 2004, a.g.e., s. 7-9.

30 Matthew Kirwin, "The Security Dilemma and Conflict in Côte d'Ivoire", *Nordic Journal of African Studies*, 15(1), 2006, s. 47.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

tolere edebilmiştir.³¹ Houphouët-Boigny'nin ardından ise en önemli sorun, ekonominin bozulmasının yanı sıra etnik kimlikler ve "Fildişlilik (*Ivoirité*)" milliyetçiliği üzerinden siyaset yapılmasıyla baş göstermiştir.³² Etnik kimliklerin siyasallaştırılması, 1993 yılında devlet başkanlığı görevini yasal süreç gereği devralan Meclis Başkanı *Henri Konan Bédié* ile birlikte gelişmiştir. Bédié'nin devlet başkanlığını üstlendiği yeni dönemde ilk icraatlarından biri olarak "*Fildişi Sahili'nin etnik gruplarından birine ait olmak ve Fildişili anne-babadan doğmak*" şeklinde tanımlanan etnik-milliyetçi Fildişlilik yasası hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, Fildişi Sahili'ne komşu Batı Afrika ülkelerinden gerçekleştirilen göçlerin demografik ve sosyo-ekonomik dengeleri bozarak güvenlik tehdidi oluşturduğu ve saf Fildişili olanların işsiz kalmasına yol açarak ekonomik ve toplumsal anlamda ülkeye zarar verdiği ileri sürülmüş; "Fildişili" tanımına uymayanların haklarının ellerinden alınması meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.³³

"Biz ve onlar" ayrımıyla "yabancı" statüsünün doğduğu Fildişi Sahili'nde Fildişili olmak, ülkede birkaç nesil yaşamaya bağlı kılınarak etnik farklılıklar öne çıkarılmıştır. Ülkenin kuzeyi ve güneyi arasında dini farklılıkların da sorunlar içerisinde önemli rol oynadığı bir ortama zemin hazırlayan Fildişlilik politikası, kuzeydeki Müslüman etnik grupların yönetimden ve siyasetten dışlandıkları iddiasıyla Hristiyan güney ile karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir.³⁴ Antropolojik karakterdeki Fildişlilik kavramı bu dönemde, Houphouët-Boigny ve Bédié'nin mensubu olduğu *Akan* kabilesinin yönetimdeki devamlılığını ve ağırlığını korumak için de kullanılmıştır.³⁵ Farklı etnik grupların sosyo-ekonomik gelişim düzeyleri arasında *Akan* kabilesinin Fildişi ortalamasına göre yüzde 40 daha iyi

31 Arnim Langer, "Horizontal Inequalities and Violent Group Mobilization in Côte d'Ivoire", *Oxford Development Studies*, 33(1), 2005, s. 30-31.

32 Akindès, 2004, a.g.e., s. 7-12.

33 Akindès, 2004, a.g.e., s. 26-27.

34 Peter Anyang' Nyong'o, "Electoral Democracy and Election Coalitions in Former Settler Colonies in Africa: Is Democracy on Trial or in Reverse Gear in Kenya, Côte d'Ivoire and Zimbabwe", Eunice N. Sahle, der., *Contemporary African Political Economy: Democracy, Constitutionalism and Politics in Africa*, Palgrave Macmillan, New York 2017, s. 213-214.

35 Akindès, 2004, a.g.e., s. 28.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

pozisyonda olduğunu gösteren bir çalışmada, özellikle kuzeydeki etnik grupların ve yabancıların mevcut koşullarının ulus ortalamasının gerisinde kaldığı görülmüştür.³⁶

Fildişi orijinli olmayan kesimi dışlamak demek, 1940'lardan itibaren Fransız kolonisi ile birlikte kahve ve kakao plantasyonlarında çalıştırılmak üzere özellikle Burkina Faso'dan gelen göçmenleri olduğu kadar, Houphouët-Boigny döneminde Fildişi Sahili'nin ekonomik üretiminde pay sahibi olan ve esnek sınır politikalarıyla Mali, Gine, Gana, Benin ve Togo gibi diğer komşu ülkelerden gelerek ülkeye yerleşenleri dışlamak demektir.³⁷ Ve bu kesim, 1990'lı yıllara gelindiğinde halkın yaklaşık yüzde 26'sını oluşturmaktaydı. Nitekim, sayıları yaklaşık dört milyona ulaşan ve ülke nüfusunun dörtte birini oluşturan "yabancılar" içerisinde Burkina Faso'dan gelenler iki milyondan fazla iken; 800 bin civarında Mali ve 250 bin civarında Gine orijinli olmak üzere diğer Batı Afrika ülkelerinden gelen nüfusun da ülkeye yerleştiği görülmüştür.³⁸ Bu kesimin yaklaşık yüzde 50'sinin Fildişi Sahili'nde doğmuş olması dahi,³⁹ anne-babalarının orijinlerinin farklı olması dolayısıyla Bédié'nin "Fildişili" tanımına uymamıştır.

Fildişi Sahili'nde meydana gelen göçler, ülkedeki dini dağılımı da farklılaştırmıştır. "Gerçek" Fildişili kesimin yüzde 27'si Müslüman ve yüzde 34'ü Hristiyan nüfustan oluşurken, gelen "yabancılar" ile ülkedeki dini dengeler değişmiş; Müslüman nüfus yüzde 39 düzeyine yükselirken Hristiyan nüfus yüzde 30 seviyesine gerilemiştir.⁴⁰ Tüm bunların yanı sıra, Fildişi Sahili'nde 1990'larda belirginleşen ekonomik bozulma, yaşam standartlarının düşmesi ve ekonomik eşitsizlikler neticesinde hem

36 Langer, 2005, a.g.e., s. 38.

37 Langer, 2005, a.g.e., s. 29-30.

38 Akindès, 2004, a.g.e., s. 10.

39 Bkz: Langer, 2005, a.g.e., s. 30-31.

40 Arnim Langer, "Horizontal Inequalities, Ethnic Politics and Violent Conflict: The Contrasting Experiences of Ghana and Côte d'Ivoire", Yoichi Mine vd., der., *Preventing Violent Conflict in Africa: Inequalities, Perceptions and Institutions*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 70-72.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kuzeydeki Fildişili etnik grupların hem de “yabancı” halkın güney bölgelere gerçekleştirdiği iç göç, geçim kaynakları büyük ölçüde tarıma dayalı Fildişi Sahili’ndeki etnik gruplar arasında arazi sorunlarına ve kutuplaşmalara yol açmıştır.⁴¹ Bédié döneminde bu ekonomik gerilim, siyaseten de kullanılmıştır.

Bédié, siyasi rakibi olarak öne çıkan Başbakan *Alassane Ouattara*’nın saf Fildişili değil, Burkina Faso kökenli olduğunu ileri sürerek Ouattara’yı Fildişililik ideolojisi kapsamında devre dışı bırakmayı başarmıştır.⁴² Kuzeydeki *Mandé* etnik grubuna mensup ve Müslüman olan Ouattara, Boigny ve sonrasında Bédié’nin de partisi PDCI içerisinde 1994 yılında doğan Cumhuriyetçi Birlik Partisi (RDR) liderliğini üstlenmiştir. PDCI’nın parti içi uygulamalarına ve ülkenin *Akan* kabilesi merkezli devlet yapısına bir tepki olarak ortaya çıkan RDR,⁴³ 1990’lı yıllar boyunca Bédié ve iktidarını ekonomik sorunlar, yolsuzluk, siyasi baskı ve yabancı düşmanlığından sorumlu olmakla suçlamıştır.⁴⁴ Ülkede giderek kışkırtılan ideolojik ortamda Ouattara ve partisi, uzun süre muhalefet konumunda kalmıştır.

Fildişi siyasi hayatı, 1990’lı yıllarda demokratikleşme ve sivilleşme şansını da kullanamamıştır.⁴⁵ 1999 yılında Fildişi Sahili Ordusu (*FANCI*) çatısı altında General Robert Gueï, askeri bir darbe ile yönetime el koymuş ve bağımsızlığından yaklaşık 40 yıl sonra Fildişi Sahili ilk kez askeri darbe ile tanışmıştır. Gueï, siyasi gücünü sivil hükümetlere devretme planını bir süre sonra rafa kaldırmış; hem Fildişililik bağlamında etnik-milliyetçi uygulamaları sürdürmesi hem de 2000 yılında gerçekleştirilecek seçimlerde devlet başkanı adayı olacağını duyurması ile tepkileri üzerine çekmiştir. Kısıtlamalar dolayısıyla siyasi rakip niteliğini taşıyabilen tek

41 Langer, 2005, a.g.e. s. 31.

42 Richard C. Crook, “Winning Coalitions and Ethnic-Regional Politics: The Failure Opposition in the 1990 and 1995 Elections in Côte d’Ivoire”, *African Affairs*, 96(383), 1997, s. 228.

43 Akindès, 2004, a.g.e., s. 18.

44 Nyong’o, a.g.e., s. 211.

45 Baubacar N’Diaye, “Not a Miracle after All... Côte d’Ivoire’s Dawnfall: Flawed Civil-Military Relations and Missed Opportunities”, *Scientia Militaria – South African Journal of Military Studies*, 33(1), 2005, s. 101.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

kişi ise Fildişi Halk Cephesi (FPI) lideri *Laurent Gbagbo* olmuştur. Yapılan seçimlerin ön sonuçları Gbagbo'nun zaferini işaret ederken Gueï, kendisini seçimlerin galibi ilan etmiştir. Gbagbo taraftarlarının sokağa döküldüğü; temsil edilmeyen göçmenler ve oy hakları Bédié döneminde ellerinden alınan yabancılardan ise isyan çıkardığı seçimler sonrasında Gueï ülkeyi terk etmiş; böylelikle Gbagbo devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur.⁴⁶

Büyük ölçüde güneydeki Hristiyanların desteğini alan Gbagbo'nun iktidarı ele alması, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların tansiyonunu düşürmemiştir. Ülkedeki çatışmalar, 2001 yılında Gueï'nin başarısız bir darbe girişimiyle daha da alevlenmiştir. Ouattara'nın baştan itibaren itiraz ettiği seçim sonuçlarına ve seçimlerin tekrarlanması isteğine rağmen başkanlık görevini alan Gbagbo, 2002 yılına gelindiğinde Ouattara liderliğindeki RDR ve Bédié ile ulusal birlik ve ulusal uzlaşma adımları atarak ülkedeki siyasi istikrarsızlığa son vermek istemiştir.⁴⁷ Ancak Eylül 2002'de Gbagbo'ya karşı gerçekleştirilen yeni bir darbe girişimi neticesinde Fildişi Sahili, iç savaşın eşiğine sürüklenmiştir. Aynı zamanda ülkenin kuzey kesiminde başlayan isyan, Fildişi Sahili'nin kuzey ve güney şeklinde ikiye ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu hatta Fransız güçleri ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından bir barış gücü konuşlandırılmıştır. Kuzeydeki isyanın ve darbe girişiminin arkasında ise komşu ülke Burkina Faso destekli Fildişi Sahili Yurtsever Hareketi (MPCI) öne çıkmış; daha sonra ülkenin batısında ortaya çıkan komşu Liberya destekli hareketler ile diğer muhalif hareketler 2003 yılında birleşerek (*Forces Nouvelles- FN*) Gbagbo hükümetine karşı ortak bir mücadele başlatmıştır.⁴⁸

Birkaç ay süren ancak resmi olarak 4 Temmuz 2003 tarihinde sona eren yoğun çatışmalardan itibaren Fildişi Sahili'nde yeni seçimlere dek "ne savaş ne barış" dönemi hâkim olmuştur. Nitekim, taraflar birbirlerine

46 Gilles Yabi-Andrew Goodwin, "From Linas-Marcoussis to the Ouagadougou Political Agreement: The Tortuous and Open-Ended Peace Process in Côte d'Ivoire", Hany Besada, der., *From Civil Strife to Peace Building*, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 18.

47 Langer, a.g.e., s. 41-42.

48 Bkz: Jennifer M. Hazen, *What Rebel Wants*, Cornell University Press, Ithaca 2013, s. 139-170.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

askeri olarak üstünlük sağlayamamış ve Fransız askeri birlikleri böyle bir duruma müsaade etmemiştir.⁴⁹ Ülkedeki çatışmalar, çatışma kaynaklı ölü sayısı ve etnik şiddet seviyesi, uluslararası güçlerin ülkedeki varlığı sayesinde düşüş göstermiştir.⁵⁰ Ayrıca, çok sayıda Gbagbo destekçisinin Gana'ya kaçması ve Gbagbo'nun yargılanması,⁵¹ ilk kez iktidar koltuğuna oturabilen Ouattara'nın siyasi başarısının arka planında uygun konjonktür yaratarak kendisinin elini güçlendirmiştir.

2003 yılından 2010 yılına kadar geçen süre, barış ve uzlaşma çabalarının da yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Barış süreçlerinin olgunlaşması beklenirken, 2010 yılındaki seçimler sonrasında Fildişi Sahili yeniden bir kargaşa içerisine girmiştir. 2005 yılından beri ertelenen seçimlerin kazananı olarak Ouattara ilan edilirken Gbagbo'nun yenilgiyi reddetmesi, iki taraf arasındaki anlaşmazlıkları yeniden şiddet eylemlerine dönüştürmüştür. Seçim sonrası çatışmalarda yaklaşık üç bin kişi hayatını kaybederken 500 bin civarında Fildişili göç etmek durumunda kalmış; uluslararası toplumun desteğiyle Ouattara nihayet devlet başkanlığını almıştır. Gbagbo ise seçim sonrası ortaya çıkan çatışma ve şiddet olaylarından sorumlu tutularak insanlığa karşı suç işlediği iddiasıyla Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanmış; ancak hakkındaki delillerin yetersizliği nedeniyle Ocak 2019'da mahkemece beraat kararı verilmiştir.⁵²

2020'ye gelindiğinde, son on sene boyunca Ouattara tarafından yönetilen Fildişi Sahili'nde, uluslararası toplumun desteğine rağmen toplumsal uzlaşma kültürü, ekonomik reformlar ve demokratik normlar açısından halen birtakım sıkıntılar görülmektedir.⁵³ Fildişi Sahili'nde

49 Hazen, a.g.e., s. 139.

50 Bertelsmann Stiftung, *BTI 2018 Country Report-Côte d'Ivoire*, Gütersloh 2018, s. 28.

51 UNICEF, Côte d'Ivoire: Conflict Analysis Summary, Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, <http://s3.amazonaws.com> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

52 Bkz: "Ivory Coast Profile", *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13287585> (Erişim Tarihi: 08.03.2020).

53 Bertelsmann Stiftung, a.g.m., s. 32.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

Ouattara iktidarı sürerken, RDR ve PDCI'nın muhalefet partileri olarak yaptıkları ittifak yeterince güçlenememiştir. Ayrıca, Fildişi Sahili'nde çatışmalar düşük düzeyde de olsa devam etmiş; 2020 yılında yapılması planlanan seçimlerde siyasi rekabetin yeni bir çatışma ortamına yol açıp açmayacağı ise endişe konusu olmayı sürdürmüştür.⁵⁴ Zira, iki kez iç savaş boyutuna ulaşan çatışmalar yaşamak durumunda kalan ülkede köklü değişimler adına uzun bir zaman dilimi geçmemiştir. Ancak geçen süreçte, Fildişi Sahili'nde 20 yıl önce başlayan ve tekrarlayan şiddet olaylarında komşu ülkelerin çatışma veya çözüm yanlısı tutumlarının çatışmaları nasıl etkileyebileceğine şahit olunmuştur.

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDEKİ ÇATIŞMALARDA KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ

Fildişi Sahili'ndeki hem barış çabalarında hem çatışmaların ortaya çıkışında ve devamında olmak üzere baştan sona çatışmaların her aşamasında etkisi bulunan; aynı zamanda çatışmalardan en çok etkilenen dış aktörler olarak komşu ülkeler öne çıkmaktadır. Özellikle Burkina Faso ve Liberya, ülkede yaşanan çatışmaların gidişatında etkisi ve rolü en çok hissedilen iki komşu ülkedir.

Harita 1: Fildişi Sahili'nin Komşuları ve Batı Afrika

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2002 yılındaki darbe girişiminde ve ardından bu girişimin geniş çaplı bir isyana dönüşmesinde Gbagbo, Burkina Faso Devlet Başkanı Compaoré'nin Fildişi Sahili'nde yaşananlarda payı bulunduğunu ileri sürmüş ve Burkina Faso'yu tehlikeli bir dış tehdit olarak değerlendirmiştir. Nitekim Compaoré, hafif silah tedarikçiliği ile ün yapmış ve bölgedeki güvenlik ikilemini arttırmış; Sierra Leone ve Liberya'daki isyancılara silah ve insan kaynağı desteği sağlamıştır.⁵⁵ Ayrıca, 2000 yılında BM tarafından resmi olarak Sierra Leone ve Angola'daki isyancılara silah temin etmekle suçlanmıştır.⁵⁶ Bu şekilde bölgedeki çatışmalara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesiyle Compaoré, Fildişi Sahili'ndeki tansiyonun artışında ve çatışmalara lojistik ve askeri destek sağlanmasında da aynı şekilde rolü olduğunun ileri sürülmesi için yeterince malzeme vermiştir.

Burkina Faso'nun Gbagbo'ya karşı politikalarını şekillendiren başlıca olgu, Fildişililik ideolojisinin varlığını sürdürmesi olmuştur.⁵⁷ Zira bu milliyetçi uygulama, ülkenin kuzeyindeki Burkina Faso ile etnik ve kültürel bağları bulunan Fildişililerin dışlanması demektir. Gbagbo'nun dışlama, yabancı düşmanlığı ve özellikle Burkinalı olmak üzere Fildişi Sahili'ndeki tüm yabancılara karşı uygulanan şiddet ekseninde Compaoré için bu olgular, uluslararası alanda Burkina Faso'nun çatışmalara dahil olmasını meşrulaştırıcı bir araca dönüşmüştür.⁵⁸ Compaoré ayrıca, Gbagbo'nun yönetimdeki meşruiyetini uluslararası anlamda tartışmaya açmış ve iç siyasette Burkina Faso milliyetçiliği yapmıştır. Fildişi Sahili'ndeki Burkinalıların haklarını savunarak Compaoré, bir nevi, fakir ve hakir görülen Burkinalıları zengin ve mağrur komşusu Fildişi Sahili'nin politikalarına karşı korumaya çalıştığı ve hatta onların intikamlarını aldığı algısı üzerinden iç siyasetini sürdürmüştür.⁵⁹

55 William Reno, *Warlord Politics and African States*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1999, s. 81.

56 Bkz: Kirwin, a.g.m., s. 49.

57 International Crisis Group, *Côte d'Ivoire: Can the Ouagadougou Agreement Bring Peace*, 27 Haziran 2007, s. 5, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

58 International Crisis Group, a.g.m., s. 5.

59 Aynı yer

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

Compaoré'nin iç siyasetteki elini oldukça güçlendiren Fildişi Sahili'nde yaşanan krizin, Sierra Leone'deki elmas kaçakçılığı şüphelerinin üzerini örttüğü ve Burkina Faso'nun kendisine "kurban" imajı yarattığı iddia edilmiştir.⁶⁰ Böylelikle Burkina Faso, 2002 yılındaki darbe girişiminde, isyanın ortaya çıkışında, ülkelerinde sürgünde bulunan Fildişili eski askerlerin oluşturduğu MPCİ'nin planlanmasında, organizasyonunda, silah ve maddi destek temininde öncü rol oynamaktan çekinmemiştir.⁶¹ İçeride ve dışarıda Compaoré ve Burkina Faso'nun prim yapan ve kendi çıkarlarını önceleyen politikaları hem Fildişi Sahili için kötü komşuluk ilişkilerinin birebir örneği olmuş hem de çatışma çözümü ve barış girişimlerinden beklenen sonuçların alınabileceği zeminin oluşmasını olumsuz etkilemiştir.

Burkina Faso, her ne kadar ulusal çıkarları doğrultusunda Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların ortaya çıkışında ve devamında aktif rol üstlense de komşusunda yaşanan çatışmalardan dolayı başı en çok ağrıyan ülkelerden biri olmuştur. Denize sınırı olmaması nedeniyle dış ticaretinin yaklaşık yüzde 90'ını komşu ülkelerinin limanlarından gerçekleştiren Burkina Faso, kendisine hem en yakın mesafede olan hem düşük maliyetler sunan hem de demiryolu bağlantısı bulunan Abidjan Limanı'nı çatışmalar nedeniyle kullanamayınca daha büyük maliyetlerle diğer komşu ülkelerindeki limanlara yönelmek durumunda kalmıştır.⁶² Güneyindeki Fildişi Sahili'ne neredeyse bağımlı olan Burkina Faso'nun ihracattaki rekabeti azalmış; çatışmalar sürerken ve Gbagbo ile Compaoré arasındaki gergin ilişkiler iki ülke arasındaki ticari bağlara yansırken, Burkina Faso için ortaya çıkan durum ciddi bir ekonomik sarsıntıya yol açmıştır.⁶³

Ekonomik sarsıntının diğer bir önemli nedeni, 2002 yılından itibaren Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalar nedeniyle çok sayıda Burkinalının

60 African Development Bank and OECD, *African Economic Outlook 2004*, OECD Publishing, Paris 2004, s. 91.

61 International Crisis Group, *a.g.m.*, s. 5.

62 United Nations Development Programme (UNDP) Regional Bureau for Africa, *The Conflict in Côte d'Ivoire and its Effect on West African Countries: A Perspective from the Ground*, Temmuz 2011, s. 1.

63 International Crisis Group, *a.g.m.*, s. 6.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ülkelerine geri dönüşü olmuştur. Burkina Faso, Fildişi Sahili'nden geri dönecekler için 2002'de *Bayiri Operasyonu (Operation Bayiri)* adı verilen ve "ana vatan (*parent's land*)" anlamına gelen sembolik bir geri dönüş operasyonu başlatmıştır. Sembolik olmasının sebebi, iç savaş döneminde (2002 Kasım – 2003 Ocak) toplam 150 bin civarında Burkinalının ana vatanına geri gelmesi, ancak operasyon kapsamında yalnızca dokuz bin civarında Burkinalının geri dönüşünün organize edilmiş olmasıdır. Hatta 2003 yılının sonlarında, geri dönenlerin sayısı toplamda 365 bin civarına ulaşmış; 1996-2006 yılları arasında Fildişi Sahili'nde yaşananlar nedeniyle geri dönenlerin toplam sayısı ise 690 bini bulmuştur.⁶⁴ Böylece, Fildişi Sahili'nde istenmeyen "yabancılar", şimdi de orijin ülkelerine kitleler halinde geri dönerek kendi topraklarında toplumsal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkarmıştır.

1998 yılında Fildişi Sahili'nde yoksul nüfus oranı yüzde 33,6 iken, bu oran Burkina Faso'da yüzde 45,3; Gine'de yüzde 40,3; Nijer'de yüzde 63 ve Mali'de yüzde 64 olarak hesaplanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Fildişi Sahili nüfusunun yüzde 12'sinin; Burkina Faso nüfusunun yüzde 49,4'ünün ve Mali nüfusunun yüzde 72,8'inin günlük 1\$ altında geliri bulunduğu dikkat çekmiştir.⁶⁵ Bu bağlamda, Fildişi Sahili'nden komşu ülkelere gerçekleşen geri dönüşlerin yalnızca Burkina Faso için değil, diğer komşu ülkeler için de büyük bir yük getireceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Fildişi Sahili'ndeki istikrarsızlık, yayılma etkisi ile Batı Afrika'daki diğer ülkelere de yansımıştır. Fildişili olup komşu ülkelere gerçekleştirilen göçler; işlerini kaybeden nüfusun ülkelerine geri dönmesi; işçi dövizlerinin azalması; ticaret

64 Valentina Gini, *Return Migration and Rural Livelihood in Southwestern Burkina Faso*, Universiteit Utrecht, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Utrecht 2011, s. 70-71.

65 Akindès, 2004, a.g.e. s. 23-24; Not: Liberya'daki iç savaş ve hemen sonrası yıllara dair pek çok alanda olduğu gibi yoksulluk oranlarının hesaplanmasında da güvenilir veriler bulunmamaktadır. 2001 yılındaki bir çalışmada, Liberya'da yoksulluk oranlarının çok yüksek olduğu; her beş kişiden birinin yoksulluk sınırının altında yaşadığının tahmin edildiği belirtilmektedir. Ayrıca, 1987 yılında 524.7\$ olan kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılanın 1995 yılında 54.5\$ düzeyine gerilediği bilgileri mevcut olup, bu bilgiler ışığında çıkarımlar yapmak mümkündür. Bkz: UNDP, *About Liberia*, <https://www.lr.undp.org> (Erişim Tarihi: 19.04.2020); Third United Nations Conference on the Least Developed Countries, 14-20 May 2001, Brussels, A/CONF.191/CP/38, <https://www4.unfccc.int> (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

oranlarında meydana gelen değişim; sağlık sektöründe sorunların ortaya çıkması; finansal yatırımların düşmesi gibi olgular, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların komşu ülkeler üzerinde hissedilen başlıca etkileri arasında yer almıştır. Komşu ülkeler, üretim sektörü ve toplumsal alanlara ayırdıkları kaynaklarını göç kriziyle, yayılan hastalıklarla veya sınırlardaki güvenlik sorunlarıyla baş etmek için kullanmak durumunda kalmışlar ve silahlanma düzeylerini yeniden gözden geçirmişlerdir. Üstelik tüm bu sorunlar, Fildişi Sahili'nin yalnızca sınır komşularını değil, bölgedeki Gine, Benin, Nijer, Sierra Leone ve Togo gibi yakın çevre ülkelerini de etkilemiştir.⁶⁶

Liberya Devlet Başkanı *Charles Taylor*, -Sierra Leone'de olduğu gibi- Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda da kendisinden söz ettiren önemli isimler arasında yer almıştır. Compaoré ile birlikte bölgedeki istikrarsızlıklarda payı bulunduğu öne sürülen Taylor, Fildişi Sahili'ni darbe döneminde yöneten Gueï ile geçmişe dayanan yakın bir müttefiklik ilişkisine sahipti. Fildişi Büyük Batı Halk Hareketi (MPIGO) ise Taylor'ın bazı önemli komutanları başta olmak üzere Liberyalı ve Sierra Leoneli savaşçıların yanı sıra Gueï'nin çok sayıda askerinin katılımıyla oluşturulmuştu.⁶⁷ Batı cephesinin kurulması, ülkedeki çatışmaların seyrini değiştirmiştir. Örneğin, Liberyalı ve Sierra Leoneli savaşçıların devreye girmesiyle çatışmaların şiddeti ve sivil ölüm oranları artmıştır. Liberya kökenli olup Fildişi Sahili'nde yaşayan göçmenler ise ateş hattında kalmaları yanı sıra her iki tarafça suçlanarak Fildişi Sahili'ndeki toplumlar arası çatışmanın kurbanı olmuştur.⁶⁸ Bu dönemde kendi savaşçılarına Fildişi Sahili'nde güvenli bir alan sağlayan Taylor'ın isyancı hareketlere destek vermesinde, Gbagbo'nun Liberya'daki Taylor karşıtı hareketlere yardım etmesinin rolü olduğu iddia edilmiştir.⁶⁹

66 UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011.

67 International Crisis Group, *The War is not Yet Over*, 28 Kasım 2003, s. 18, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

68 International Crisis Group, 28 Kasım 2003, *a.g.m.*, s. 19.

69 International Crisis Group, *Tackling Liberia: The Eye of the Regional Storm*, 30 Nisan 2003, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020), s. 8.

Hem Taylor tarafında yer alan hem de Gbagbo ile para karşılığında birlikte savaşan Liberyalı savaşçılar, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaları alevlendirirken yayılma etkisiyle bir yandan da kendi ülkelerindeki kırılğan güvenlik yapısına zarar vermiştir. Fildişi Sahili'nden geri dönüşle gerçekleşen göçler, Liberya'daki sosyo-ekonomik yapıyı da etkilemiş ve ülkeye ilave bir sorumluluk yüklemiştir.⁷⁰ Olumsuz etkilerin ve etkilenmenin giderek yayıldığı bölgede, rasyonel çıkarların yeniden hesaplanma zamanı gelmiş; çatışma çözümü ve barış girişimlerinin komşu ülkelerce giderek daha çok destek bulunduğu gözlemlenmiştir.

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE BARIŞ GİRİŞİMLERİ

Fildişi Sahili, 2002 yılından 2011 yılına dek altı önemli çatışma çözümü ve barış girişimine sahne olmuş; bu girişimlerin her biri neticesinde yeni barış anlaşmaları ortaya koyulmuştur. Anlaşmalar ve tarihleri şöyledir: Akra I (17 Ekim 2002), Linas-Marcoussis (23 Ocak 2003), Akra II (7 Mart 2003), Akra III (30 Temmuz 2004), Pretoria (6 Nisan 2005) ve Ouagadougou (4 Mart 2007).⁷¹ Komşu ülke Gana'nın başkenti Akra'da üç ve Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da bir adet olmak üzere, müzakerelerin ve anlaşmaların buluşma adreslerinden dördünün komşu ülkeler olması dikkat çekicidir. Bu noktada, Afrika ülkelerinin pek çoğunun hem çatışma önleme hem de mevcut çatışmalarda arabuluculuk görevi üstlenme açısından stratejik ve yöntemsel kapasitelerinin sınırlı olduğu;⁷² ayrıca, sistematik ve profesyonel bir çabadan ziyade *ad hoc* ve kısa vadeli sonuçlarla ilgilendikleri yönünde değerlendirmelerin mevcut olduğunu söylemek gerekir.⁷³ Ancak, katkısı ve etkisi her ne olursa olsun, komşu

70 UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011.

71 Doudou Sidibé, *Peace Processes in Côte d'Ivoire: Democracy and Challenges of Consolidating Peace after the Post-electoral Crisis*, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2013, s. 4.

72 Laurie Nathan, *Mediation in African Conflicts: The Gap between Mandate and Capacity*, Africa Mediators' Retreat, 2011, s. 1-2.

73 Shauna Mottiar-Salomé van Jaarsveld, *Mediating Peace in Africa: Securing Conflict Prevention*, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2009, s. 11.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

ülkelerin Fildişi Sahili'nde çatışmaların devamından değil çözümünden yana tutum geliştirmeleri ve barış çabalarına destek vermeleri önemlidir.

Komşu ülke Gana'nın ev sahipliğinde gerçekleşen ve barış müzakerelerinin zeminini hazırlayan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (*Economic Community of West African States-ECOWAS*) çatısı altında organize edilen Akra I Zirvesi'nin ardından, Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda öncelikle ateşkesin sağlanmasını amaçlayan ve "Abidjan Ateşkes Anlaşması" olarak da bilinen bir anlaşma imzalanmıştır. Ekim ayındaki bu ilk anlaşmanın arka planı, 19 Eylül 2002'de Gbagbo'ya karşı yapılan darbe girişimine dayandırılmıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişiminin ardından Gana, Nijerya ve Togo, Fildişi toplumu ve hükümeti ile tam bir dayanışma içinde olduklarını ve ECOWAS'ın ilke ve prensipleriyle çelişen anayasaya aykırı her türlü hükümet değişikliğinin karşısında yer alacaklarını duyurmuştur. Ayrıca Nijerya, Gbagbo'ya destek amacıyla savaş uçaklarını ve askeri birliklerini Fildişi Sahili'ne göndermeyi teklif etmiştir. Darbe girişimini kınayan ECOWAS ise Gana, Gine-Bissau, Mali, Nijerya, Nijer ve Togo'nun içinde yer aldığı altı ülke ile bir arabulucu grubu oluşturarak krize barışçıl çözüm arayışına öncülük etmiş; ülkenin kuzeyinde başlayan isyanın sonlandırılarak ateşkesin sağlanmasını ve işgal altındaki bölgelerin olağan durumuna döndürülmesini hedeflemiştir.⁷⁴ ECOWAS öncülüğündeki bu arabulucu grubunda Burkina Faso ve Liberya gibi çatışan taraflara o dönemde destek veren ve çatışmaları yönlendiren komşu ülkelerin yer almadığı görülmüştür.

Ateşkes anlaşmasından çok kısa bir süre sonra, yine çatışmaların sonlandırılması amacıyla toplanan Akra I Zirvesi'ne dayanarak krizin askeri yöntemlerle değil, diyalog yoluyla çözümünü hedefleyen bir anlaşma imzalanmıştır. 1 Kasım'da komşu ülke Togo'nun girişimleriyle hazırlanan Lomé Anlaşması, kuzeydeki isyanın arkasında yer alan Burkina

⁷⁴ Eunice Dadson, *Examining the Role of Third-Party Mediation in Côte d'Ivoire's Conflict: Peacemakers or Spoilers*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre, Helsinki, Eylül 2008, s. 7-8.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Faso destekli MPCİ ile Fildişi Hükümeti arasındaki siyasi anlaşmazlıkların çözümüne odaklanmıştır. Ancak MPCİ, Gbagbo'nun istifasını ve seçimlerin yenilenmesini; Gbagbo ise MPCİ'nin silah bırakmasını ve ülkenin toprak bütünlüğünü kabul etmesini şart koşmuştur. Ayrıca Gbagbo, ateşkesi reddettiği zaman da iddia ettiği gibi, isyancıların meşrulaştırılacağı düşüncesini Lomé Barış Anlaşması için de öne sürmüştü; ECOWAS arabulucu grubu ve AfB'nin girişimleriyle anlaşma imzalanabilmiştir.⁷⁵ Böylece, kuruluşu ekonomik temellere dayanan ECOWAS'ın Sahra-altı Afrika'daki çatışma çözme mekanizmaları içerisinde Afrika'nın batısında aktif bazı girişimlerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Fildişi Sahili'nde ilk etapta üçüncü tarafların önceliği, ülkedeki şiddetin durdurulması ve çatışmaların yoğunluğunun artarak savaş düzeyine ulaşmasının önlenmesi olmuştur.⁷⁶ ECOWAS ile birlikte Fransa, çatışmaların tırmanması endişesiyle bir yandan askeri önlemler alırken, diğer yandan çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve taraflar arası müzakerelerin başlaması için AfB ve BM ile ortak çalışmalar yürütmüştür. 2003 yılının başlarında Fransa ve ECOWAS arabuluculuğunda imzalanan Linas-Marcoussis Anlaşması (LMA), bu ortak çalışmaların önemli bir çıktısı olmuştur.⁷⁷ LMA, Gbagbo hükümeti ve isyancı grupları masanın etrafında bir araya getirmeyi başarmış; barışın sağlanması için bazı kapsamlı düzenlemeler getirme çabası ve iddiası içinde olmuştur.⁷⁸

LMA'yı takip eden süreçte, çatışmaların barışçıl çözümü için ortaya koyulan çabalar sürdürülmüştür. Akra II ve Akra III Anlaşmaları, bu süreçte dikkat çeken iki girişim olarak öne çıkmıştır. Komşu ülke Gana'nın Devlet Başkanı *John Agyekum Kufuor* başkanlığında hazırlanan Akra II, LMA'nın

75 Bkz: Nicholas Okai vd., *Mediating Conflict in West Africa*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre & Crisis Management Initiative – Martti Ahtisaari Centre, Helsinki 2014, s. 74-83.

76 Amnesty International, *Amnesty International Report 2003-Côte d'Ivoire*, 28 Mayıs 2003.

77 Lansana Gberie-Prosper Addo, *Challenges and Peace Implementation in Côte d'Ivoire*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC) / The Centre for International Peace Operation (ZIF), 2004, s. 16.

78 Gberie – Addo, KAIPTC / ZIF, s. 16-17.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

uygulanmasını kuvvetlendirmek ve bu çerçevede arabuluculuk yollarını geliştirmek amacıyla imzalanmıştır.⁷⁹ 2004 yılındaki Akra III ile ise Ouattara'nın da devlet başkanı seçilmesine engel teşkil eden Anayasa'daki 35. Madde'nin revizyonu ve isyancıların hükümete yeniden entegrasyonu üzerinde anlaşma sağlanması amaçlanmıştır.⁸⁰ Bu iki müzakere masası, taraflar arasındaki anlaşmazlıkları ve güven sorununu net bir şekilde ortaya koyması bakımından önemli görülmüştür.⁸¹

Akra'daki barış girişimlerinin beklentileri karşılamayışı, Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı *Thabo Mbeki* arabuluculuğunda ve AfB'nin gözetimi altında barış için yeni arayışların gündeme gelmesine yol açmıştır.⁸² Fildişili siyasi liderler tarafından Pretoria'da, silahsızlanma ve askerlerin dağıtılması ile alakalı konularda yetkili merciinin BM misyonu olduğu yönünde fikir birliğine varılmıştır. Pretoria Anlaşması ile ayrıca, BM gözetiminde seçimlerin organize edilmesi kararlaştırılarak LMA'ya imza atan her katılımcının devlet başkanlığı seçimlerinde aday olabileceği ilkesi benimsenmiştir. Haziran 2005'te bir kez daha gerçekleşen Pretoria buluşmasında, barış sürecini baltalamaya ve yavaşlatmaya çalışan herkesin BM yaptırımlarının hedefi olacağı üzerinde anlaşılmıştır.⁸³

Pretoria'da gerçekleşen müzakereler, saf Fildişililik gibi bazı köklü sorunlara bir çözüm getirmemiş ve sınırlı bir etki yaratabilmiştir.⁸⁴ Yine de çatışmalar başlar başlamaz Akra, LMA ya da Pretoria gibi anlaşmalarla 2002'de barış adımlarının da atılmaya başlandığı Fildişi Sahili'nde, çatışmaların şiddetinin 2005 yılında belli ölçüde düşürülebildiği

79 Dadson, KAIPTC, s. 8.

80 Doudou Sidibé, *The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes*, s. 4; Akra III Anlaşması için bkz: "Accra III Agreement on Côte d'Ivoire", Annex of the Letter Dated 2 August 2004 from the Permanent Representative of Ghana to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2004/629, Accra, 29-30 Temmuz 2004.

81 Gberie-Addo, KAIPTC/ZIF, s. 37.

82 Dadson, KAIPTC, s. 8.

83 Alexandra Novosseloff, *The Many Lives of a Peacekeeping Mission: The UN Operation in Côte d'Ivoire*, International Peace Institute, 2018, s. 7.

84 David Zounmenou-Reine Sylvie Loua, *Confronting Complex Political Crises in West Africa: Analysis of ECOWAS Responses to Niger and Côte d'Ivoire*, Institute for Security Studies, 2011, s. 9.

gözlenmiştir. 2007 yılı ise, Burkina Faso öncülüğünde hazırlanan bir barış anlaşması ile komşu ülkelerin çatışma getiren ve arttıran kötü komşuluk politikalarını rasyonel bağlamda revize ederek dış politika davranışlarında çözüm ve barış yanlısı tutum takındıkları bir döneme işaret etmiştir.

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜ VE KOMŞU ÜLKELER

Fildişi Sahili'nde Fransa'nın yanı sıra BM, AfB, ECOWAS ve Güney Afrika gibi dış aktörlerin, gücün paylaşılması ve BM gözetimli seçimlere yönelik yol haritası belirlenmesi gibi farklı kombinasyonlarda pek çok çatışma çözümü ve barış girişimi içerisinde oldukları görülmüştür.⁸⁵ Taylor ve Liberya iç savaşının bölgede bir sorun olmaktan çıkmasının da etkisiyle komşu ülkeler hem ulusal hem bölgesel anlamda ECOWAS aracılığıyla bu çabalara destek vermiştir. Bu noktada, komşu ülkelerin çatışmalarda olduğu gibi çatışmaların çözümünde ve barış girişimlerinde de birtakım rasyonel davranışlar geliştirdiği dikkat çekmiştir.

Rasyonel yaklaşımlara göre, ülkelerin çoğunlukla kendi ulusal çıkarları doğrultusunda komşu ülkelerdeki barış girişimlerine aktif olarak katılmayı seçtikleri söylenebilmektedir. Bu bağlamda, ECOWAS öncülüğündeki Gana, Gine, Gine-Bissau, Mali, Nijerya ve Togo'dan oluşan arabulucu grubu tarafından Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların olumsuz etkilerinin yayılarak ülkesel çıkarlara ve bölgesel istikrara verdiği zararın müzakereler ve barış gücü operasyonları ile bertaraf edilmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Özellikle, Nijerya, Gana ve Togo'nun Fildişi Sahili'ndeki şiddetin durdurulması ve çatışmaların yatıştırılması amacıyla kısa sürede harekete geçtiği gözlemlenmektedir.⁸⁶ Ayrıca, Liberya'da iç savaşın ardından yapılan ilk seçimlerle 2005 yılında iktidara gelen *Ellen Johnson-Sirleaf* ile birlikte hem Fildişi Sahili hem diğer bölge ülkeleri ile barışçıl, uyumlu, işbirliğine

85 Fabienne Hara-Gilles Yabi, "Côte d'Ivoire, 2002-2011", Jane Boulden, der., *Responding to Conflict in Africa*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 145.

86 Dadson, KAIPTC, s. 12-13.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

ve iyi komşuluk ilişkilerine dayalı bir dış politika sergilendiği dikkat çekmektedir.⁸⁷ Daha önce isyancı grupları destekleyerek çatışmaları kışkırtan bir tutum izleyen Burkina Faso'nun barış anlaşmalarına fiilen destek vermesi ve hatta bizzat aracılık etmesi ise bölgede rasyonel çıkarların yeniden hesaplandığını göstermekte ve komşuluk ilişkilerindeki dönüşümün önemini ortaya koymaktadır.

Gbagbo'nun etnik-milliyetçi politikaları, Burkina Faso için tam bir hayal kırıklığı yaratmış; ancak çatışmalarla geçen birkaç senelik süre zarfında Burkina Faso şunu anlamıştır: Ülkenin tamamında kontrolü sağlayamasa dahi Gbagbo iktidarı devam etmekte ve Burkina Faso'nun çatışmaların çözümü ve ikili ilişkilerin normalleşmesi için çaba sarf etmesi daha rasyonel görünmektedir. 1987'den beri iktidarda olan Compaoré, böylece Burkina Faso'nun bölgesel istikrarsızlıklarda perde arkası rol oynadığı iddialarının geri planda kalacağını varsaymıştır.⁸⁸ 2007 yılında Burkina Faso'nun arabuluculuk rolü üstlenerek kendi başkentinin adını taşıyan Ouagadougou Anlaşması imzalanmasında, aynı yıl Fransa'da Compaoré ile dostça ilişkileri bulunan Jacques Chirac'ın görevini devretmesi ve Compaoré'nin Chirac sonrası gelecek başkan konusunda yeterli bilgiye sahip olmayışı da rol oynamıştır. Ayrıca, 2006 yılında yakalanan Taylor'ın savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gerekçesiyle 2007 yılında yargılanmasının kararlaştırılması, Burkina Faso'nun Fildişi Sahili'ndeki barış girişimleri için adım atmasında etkili olmuştur.⁸⁹ Nitekim Taylor, "kanlı elmaslar" şeklinde bilinen elmas ticareti karşılığında komşusu Sierra Leone'deki isyancı güçlere destek vererek çatışma ve katliamlarda payı bulunmakla suçlanmıştır.⁹⁰

87 International Business Publications, *Liberia Country Study Guide: Volume 1 Strategic Information and Developments*, IBP, USA 2012, s. 88

88 International Crisis Group, *a.g.m.*, 2007, s. 6.

89 Aynı yer.

90 Terör, tecavüz, cinayet, çocuk askerlerin kullanımı gibi toplam 11 farklı suçlama ile mahkûm edilerek 2013 yılında 50 yıl hapis cezası onanan Charles Taylor, Nuremberg Mahkemeleri'nden o güne değin, uluslararası bir mahkeme tarafından savaş suçuyla yargılanan ve ceza alan ilk eski devlet başkanı olmuştur. Bkz: "Charles Taylor", Trial International, <https://trialinternational.org> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2007 yılındaki Ouagadougou Anlaşması, Fildişi Sahili'nde çatışmaların dozunun azaldığı, fakat sürdürülebilir bir barış ortamının halen tam anlamıyla sağlanamadığı bir tabloda, sorunların komşu ülke Burkina Faso aracılığıyla aşılması için başvurulmuş bir barış girişimi olarak öne çıkmıştır. Burkina Faso Devlet Başkanı Compaoré, Gbagbo ve FN lideri *Guillaume Soro*'nun, kuzey ve güney olarak ayrılan ülkenin birleşmesi ve seçimlerin 2010 yılında yapılması konularında nihayet uzlaştıkları görülen anlaşma, Gbagbo ve Ouattara arasında devam eden siyasi mücadelenin ve 2002'den beri süregelen şiddet olaylarının temelinde yatan güç yarışının sonucunu belirlemek üzere sandığa başvurulmasının yolunu açmıştır. Fildişi Sahili'ndeki isyancı güçlere destek veren ve böylece çatışmaların gidişatında etkili olan bir komşu ülkenin arabuluculuğunda müzakerelerin başlaması,⁹¹ anlaşmayı geçmişteki diğer girişimlere nazaran farklı kılmıştır.

Burkina Faso'nun arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık rolü, çatışan taraflar arasındaki doğrudan diyalog sorununu da çözmüştür.⁹² Ayrıca, Burkina Faso'nun ECOWAS dönem başkanı olması ve anlaşmanın BM tarafından benimsenmesi,⁹³ bir yandan girişimin geniş kapsamlı destek görmesini sağlamış; diğer yandan bölgedeki komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesine dair umutları arttırmıştır. Ouagadougou Anlaşması ile FN lideri Soro'nun başbakanlığa atanması ancak Gbagbo'nun gücünü ve başkanlığını isyancılara kabul ettirmesi yanı sıra anlaşmanın uygulanmasında belirsizliklerle karşılaşılması gibi handikaplar ise sürecin yavaş ve zor geçeceğinin sinyallerini vermiştir.⁹⁴

Burkina Faso'nun Fildişi Sahili'nde çatışmaların çözümü ve barış sürecindeki rolü ele alınırken, ülkenin çatışma ve çözüm yanlısı iki ayrı politikasının ardında yatan ülkesel çıkarlar yanı sıra devlet liderinin şahsi

91 Boubacar N'Diaye vd., *Trjectories of State Building and Peace Building in Côte d'Ivoire*, African Leadership Centre, Nairobi 2014.

92 Dadson, KAIPTC, s. 5-6.

93 Anlaşma metninin tamamı için bkz: United Nations Security Council, Letter Dated 13 March 2007 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council, S/2007/144, 13 Mart 2007.

94 Yabi-Goodwin, a.g.m., s. 21.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

çıkarlarının da söz konusu olabildiği görülmektedir. Burkina Faso'nun ülke olarak ekonomik, siyasi ve toplumsal çıkarları için uygun olan, Fildişi Sahili'nin uzun süreli istikrarına kavuşması ve bu maksatla çözüm odaklı politikaların uluslararası toplumun yanı sıra bölgesel örgütler ve komşu ülkeler tarafından desteklenmesidir.⁹⁵ Compaoré için de mevcut ortam, benzer şekilde kendisinin kişisel ve siyasi çıkarlarına uygun bir özellik taşımaktadır.

Batı Afrika'nın en uzun süre başta kalan liderlerinden biri olan Compaoré'nin barış girişimlerindeki rolü ile "başka devletlerin işlerine karışıyor olma" izleniminin yerini, "bölgenin bilge, akıllı, başkalarını düşünen ve modern lideri" imajının alması muhtemel görülmüştür.⁹⁶ Ayrıca, Fildişi Sahili'nin Gbagbo, Bédié, Ouattara ve Soro gibi başlıca siyasi aktörlerinin ve çatışan tarafların Ouagadougou Anlaşması ile bir araya getirilerek aralarında diyalog kurulması; bunun yanı sıra, süreci takip edecek bir izleme ve denetim mekanizması oluşturulması;⁹⁷ Compaoré'ye hem bölgedeki hâkim politika yapıcılarından biri olma hem de Afrika kıtası genelinde etkili bir lider profili yaratma fırsatı sunmuştur. Bu anlamda Compaoré'nin şahsi olarak rasyonel ve pragmatik bir arabuluculuk rolü üstlenmesi, Burkina Faso'nun dış politikasına da yansımıştır.⁹⁸

Burkina Faso ve Fildişi Sahili arasındaki ilişkiler, 1987'den beri iktidarda olan Compaoré'nin 2014 yılında sona eren iktidarının ardından çalkantılı ve belirsiz bir döneme girmiştir.⁹⁹ 2016 yılından itibaren ise iki ülke arasındaki ilişkilerde bir onarım ve işbirliği anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır. Burkina Faso'nun yeni Devlet Başkanı *Roch Marc Christian Kaboré* ve

95 Yabi-Goodwin, *a.g.m.*, s. 27.

96 International Crisis Group, 2007, *a.g.m.*, s. 6.

97 United Nations Security Council, *Ouagadougou Agreement Leading to Direct Dialogue between Parties 'Real Turning Point' for Ivorian Peace Processes*, SC/9019, 18 Mayıs 2007, <https://www.un.org> (Erişim Tarihi: 29.02.2020).

98 Yabi-Goodwin, *a.g.m.*, s. 27; Mürsel Bayram, "Burkina Faso Siyasetinde İdeoloji ve Pragmatizm", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 2019, s. 753.

99 Bkz: Abdoulie Sawo, "The Chronology of Military Coup d'états and Regimes in Burkina Faso: 1980-2015", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 48, 2017, s. 5-13.

Ouattara arasında imzalanan pek çok ikili anlaşma ile ekonomik çıkarlar ve güçlü kültürel bağların iki ülkeyi birbirine yaklaştırması öngörülürken, bölgedeki terör eylemlerinin ve güvenlik endişelerinin komşuluk ilişkilerinde ve işbirliğinde itici güç olabileceği değerlendirilmiştir.¹⁰⁰ 2020 yılında gerçekleşecek seçimler yaklaşırken ilişkilerin normalleşmesi, düşman bir çevrenin ya da kötü komşuluk ilişkilerinin etkilerinden kaçınma açısından Fildişi Sahili'nde ve bölgede rahatlatıcı bir unsur olarak gözlemlenmiştir.

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE MEVCUT DURUM VE BARIŞ KAPASİTESİ

Ouattara döneminde beklenti, demokratik yollarla seçilmiş bir devlet başkanının ülkeye barış ve istikrarı getirerek, çatışmaların kaynağına inen ve sorunların kökten çözümüne olanak tanıyan bir ortam sağlaması idi. Bu kapsamda, 1999-2011 yılları arasındaki insan hakları ihlallerini araştırmak ve "geçiş dönemi adaleti"¹⁰¹ sağlamak üzere 2011 yılında kurulan "Diyalog, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" gibi mekanizmalar başlı başına bir önem arz etmektedir.¹⁰² Sistemik bir etnik-dini şiddetin yaşanmadığı ve 2015-2016 seçimlerinin şiddete bulaşmadan gerçekleştirildiği Ouattara döneminde, farklılıkların ve kutuplaşmaların önlenmesi ve ortadan kaldırılması için ise yeterince emek verilmediği iddia edilmektedir.¹⁰³ Ekonomik sorunlar, yoksulluk oranlarının yüksekliği, siyasi uzlaşının sağlanamayışı ve toplumsal eşitsizliklerin yanı sıra,¹⁰⁴ ülkedeki "şiddet

100 "Ivory Coast and Burkina Faso: A Measured Reconciliation", Stratfor, <https://worldview.stratfor.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

101 Geçmişte yaşanan ağır ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri mağdurlarının maddi-manevi zararlarının telafisini öngören; hakikatin ortaya çıkarılarak toplumda barış ve uzlaşının sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlayan mekanizmadır. Bkz: International Centre for Transitional Justice, *What is Transitional Justice*, www.ictj.org (Erişim Tarihi: 26.02.2020).

102 Julia Crawford, "Transitional Justice in Côte d'Ivoire", <https://www.justiceinfo.net>, (Erişim Tarihi: 26.02.2020).

103 UNICEF, Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, Haziran 2014.

104 Novosseloff, *a.g.m.*, s. 35.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

içeren kriz" halinin varlığının sona ermediği de dikkat çekmektedir.¹⁰⁵ Dolayısıyla, kırılgan devletler listesinde "alarm veren ülkeler"¹⁰⁶ arasında yer alan Fildişi Sahili'nde barış olasılığı kadar yeni çatışma risklerinin bulunduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Çatışma riskleri açısından Gbagbo'nun serbest bırakılması üzerine de kafa yorulmalıdır. Eski Güney Afrika Devlet Başkanı *Thabo Mbeki*'ye göre Fildişi Sahili'nde ulusal birlik ve uzlaşının anahtarı Gbagbo'dur. Şubat 2019'da Mbeki, Gbagbo'nun dışlandığı bir barış ve uzlaşma sürecinin ülkeyi yeniden bir iç savaşa sürüklemeye potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁷ Ouattara döneminin sonlarına yaklaşıldığı ve ülkedeki kırılgan devlet yapısının devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda; demokratik değerlerin yerleşmesi, barış ve adaletin tesis edilmesi ve şiddetin ortadan kaldırılması için herhangi bir çatışma olasılığı halinde her iki liderin de sağduyulu davranması önem kazanmaktadır. Ayrıca, komşu ülkelerin de herhangi bir şekilde çatışmaların yeniden başlamasına izin verecek politikalar izlemekten kaçınmasının süreçte olumlu rol oynayacağı öngörülmektedir.

Ülkelerdeki kitlesel ölüm risklerini istatistiksel olarak değerlendiren bir erken uyarı projesi, 2018-2019 yılı risk değerlendirme raporunda Fildişi Sahili ile alakalı olarak beklenmedik bir sonuçla karşılaşmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Afganistan, Mısır, Yemen, Sudan ve Somali gibi ülkelerin başlarda yer aldığı riskli ülkeler sıralamasında Fildişi Sahili, 2010-2011 yılları arasındaki seçim sonrası kriz ile yaklaşık üç bin kişinin çatışmalarda hayatını kaybetmesinin ardından ilk kez 2017-2018 döneminde en yüksek riskli 30 ülke arasına girmiş; 2018-2019 değerlendirme raporunda ise listede 11. sıraya yükselmiştir. Bu

105 Bkz: *Heidelberg Institute for International Conflict Research*, Conflict Barometer 2018, <https://hiik.de/?lang=en> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

106 "Fragile States Index 2018", *Fund for Peace*, <https://fundforpeace.org> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).

107 Sarah Kimani, "Gbagbo Key to Ivory Coast Healing Process: Mbeki", *SABC News Online*, 13 Şubat 2019, <http://www.sabcnews.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

durumun altında yatan çeşitli sebepler arasında projedeki modellemeye yansımayan ancak ülke uzmanlarının sıklıkla dile getirdiği diğer bir olgu ise yaklaşan 2020 seçimleri dolayısıyla ortaya çıkan siyasi gerilim ve rekabet olmuştur.¹⁰⁸ Ouattara'nın Ekim 2020 seçimlerinde aday olmama ve iktidarı genç nesillere devretme yönündeki 5 Mart'ta duyurduğu kararı ile konuşmasında verdiği ulusal birlik, uzlaşma ve barış mesajlarının ise,¹⁰⁹ bu noktada ülkedeki endişeli bekleyişin sona ermesi ve tansiyon düşmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

SONUÇ

Fildişi Sahili'ndeki siyasi gerilim ve rekabetin bölge ülkelerini ve ECOWAS'ı -dolayısıyla komşu ülkeleri- yeniden harekete geçirdiği görülmektedir. ECOWAS'ın 2018 yılında Fildişi Sahili'nde Erken Uyarı Mekanizması Ulusal Koordinasyon Merkezi (*National Coordination Centre for Early Warning Mechanism*) açması, ülkedeki demokratik sürecin yakından takip edilmesi ve çatışma olasılıklarının değerlendirilmesi açısından önemlidir.¹¹⁰ Bir yandan geçmişin yaraları sarılmaya çalışılırken diğer yandan yeni çatışmaların ortaya çıkışının önlenmesi için yeniden kolların sıvanması, Fildişi Sahili'nde çatışmaların başa sarmasına izin vermemek adına hem iç aktörlerin hem de komşu ülkeler dahil olmak üzere tüm bölgesel ve uluslararası aktörlerin birlikte çalışmaları ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Etraflarında yaşanan iç çatışmaların komşu ülkeleri hiç etkilememesi ve sadece kendi sınırları içerisinde kalması ihtimali çok zayıftır. Bu durumda, komşu ülkelerin tarafsız kalarak kendilerini sınırlarında yaşanan iç çatışmalardan ve yayılan etkilerinden soyutlaması oldukça zordur.

108 "Countries at Risk for Mass Killing 2018-2019", *Simon-Skjoldt Center for the Prevention of Genocide*, Ekim 2018, <https://earlywarningproject.ushmm.org> (Erişim Tarihi: 28.02.2020).

109 Vincent Duhem, "Alassane Ouattara Pulls Out of the 2020 Presidential Election", *The Africa Report*, 6 Mart 2020, <https://www.theafricareport.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

110 "National Coordination Centre for Early Warning Mechanism Opens in Côte d'Ivoire", *ECOWAS Official Website*, 2018, <https://www.ecowas.int> (Erişim Tarihi: 28.02.2020).

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

Dolayısıyla, çatışma veya çözüm yanlısı tutum arasında komşu ülkelerin iki seçenek arasından bir tercih yapmaları söz konusudur. Bu tercihler ise aynı zamanda, çatışmaların yaşandığı ülkelere yönelik komşu ülkelerin ne tür bir dış politika geliştireceklerine dair motivasyonlarıyla şekillenmektedir. Çalışmada görülmektedir ki, Fildişi Sahili koşullarında komşu ülkelerin Sahra-altı Afrika'da iç çatışmalara dahil olmasındaki motivasyonlarında çatışma ve çözüm anlamında rasyonel yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

Çatışmalara çözüm önerileri getirmek; çatışan taraflar arasında çözümün güç kullanımından ziyade barışçıl yöntemlerle gerçekleşmesine öncü olmak veya var olan çözüm girişimlerine katkı sağlamak; müzakerelerin başlamasında arabuluculuk rolü üstlenmek gibi politikalar, rasyonel yaklaşımların çözüm yanlısı arka planını oluşturmaktadır. Hatta çözüme yönelik baltalayıcı girişimlerde bulunulmaması dahi bu kapsamda sayılabilmektedir. Öte yandan, çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması amacıyla herhangi bir adım atmamanın yanı sıra mevcut çatışma çözümü girişimlerini baltalayıcı veya bozucu faaliyetleri ile komşu ülkeler, çözümsüzlükten yana bir tavır da sergileyebilmektedir. Böyle bir ortamda barış görüşmelerinin başarıyla neticelenmesi daha zor hale gelmekte; çatışma çözümü ve barış politikaları, çatışmaların altında yatan pek çok nedene ilaveten, komşu ülke faktörüyle de baş etme çabası içine girmektedir.

İfade etmek gerekir ki, kaynak eksikliği, güç ve kapasitelerinin sınırlılığı ya da rasyonel yaklaşımlarla kendi çıkarlarını koruma niyet ve motivasyonlarına rağmen komşu ülkeler ve alt bölgesel örgütler, kendi sorunlarına kendi çözümlerini arayan Afrika'da kapsamlı barış ve işbirliği çabalarının önemli birer parçası olmak durumundadır. Bu bağlamda, çatışmalara destek veren komşu ülkelerin varlığı, çatışmaları içinden çıkılmaz hale getirebilir iken çözüm ve barış yanlısı tutumlarının çatışma çözümü çabalarına katkı sağlayabileceği ve hatta ivme kazandırabileceği söylenebilmektedir. Özellikle Burkina Faso ve Liberya'nın çatışmalardaki

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

rolü; daha sonra Burkina Faso da dahil olmak üzere komşular ve diğer bölge ülkelerinin çatışmaların çözümü yönündeki girişimleri, Fildişi Sahili örneği üzerinden komşu ülkelerin hem çatışmalardaki hem de çatışmaların çözüm girişimindeki rolünü göstermektedir.

Batı Afrika'nın parlayan yıldızı Fildişi Sahili'nin komşu ülkelere gelen göçlerle demografik yapısının değişmesi; bu demografik değişimin ve etnik kimliklerin siyasi ereklerle kısırtılarak ülkedeki güç mücadelesinde bir araç olarak kullanılması; ekonominin bozulmasına yol açan sebeplerin "yabancı" olarak görülen göçmenlere mal edilmesi gibi olgular ile etnik ve dini kimlikler üzerinden yaratılan sınıfsal eşitsizlikler, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların arka planını oluşturmaktadır. Fildişi Sahili'nde kısa sürede iç savaş düzeyini test eden çatışmalara BM'nin, eski sömürgeci güç Fransa'nın, ECOWAS'ın ve komşu ülkelerin girişimleri ile çözüm arandığı ve şiddetin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda dikkat çeken hususlardan biri, komşu ülkelerin çatışmalara ve çatışan taraflara verdiği destek olmaktadır. Özellikle Burkina Faso ve Liberya, çatışan taraflara sağladıkları para, malzeme, üs, silah ve savaşı desteği ile Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların alevlenmesine yol açmış ve isyancı grupların silahlı hareketlere dönüşmesinde rol oynamış; bu ülkelerin devlet başkanları hem kişisel hem ülkesel hem de bölgesel anlamda rasyonel çıkarlarını çatışmaların devam etmesiyle ilişkilendirmiştir. İlerleyen yıllarda, Liberya'da devlet başkanının savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan yargılanması nedeniyle devre dışı kalması; Burkina Faso devlet başkanının ise Fildişi Sahili politikasında değişikliğe giderek çatışmaların çözümü yanlısı bir tutum izlemesi ile ülkedeki çatışma çözümü, barış ve anlaşma girişimlerinin yeniden konuşulabildiği anlaşılmaktadır.

Burkina Faso'nun dış politikasındaki değişim, Fildişi Sahili'ne en çok göç vererek ülkedeki demografik yapının farklılaşmasında en çok payı olan; silahlı hareketlerin ve isyancıların en büyük destekçisi dış aktörler

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

arasında yer alan; Fildişi Sahili'ndeki mevcut siyasi ayrılıkları ve ekonomik eşitsizlikleri kendi yararına en çok kullanan aktörlerden biri olarak anılan komşu bir ülkenin, artık çatışmaların ve çatışma çözümü girişimlerinin seyrini olumsuz etkileme anlayışından uzaklaştığı anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla bu çalışmada, dış aktörler tarafından ortaya koyulan üçüncü tarafların soruna müdahil olması ya da arabuluculuğu yoluyla çözüm arayışları çatışmaların ilk yıllarından itibaren devreye girse dahi, komşu ülkelerin çatışma yanlısı tutumlarının bu çabaların sonuçsuz kalmasında etkili olabileceği; çözüm yanlısı tutumlarının ise barışa dair umutların artmasına daha fazla vesile olabileceği gözlemlenmektedir.

Son olarak, çatışma çözümünün var olan sorunların dönüştürülerek çatışmaların altında yatan köklü nedenlerinin ortadan kaldırılmasına dayalı özü,¹¹¹ çözüm için komşu ülkelerin çatışmalardaki olumsuz etkisini dönüştürme ve kötü komşuluk ilişkilerini barış ve işbirliği ortamı ile değiştirme anlayışını beraberinde getirmektedir. Nitekim, bu ilişkiler dönüşüp değişmedikçe ve komşu ülkelerin barış değil çatışma yanlısı tutumu devam ettiği müddetçe hem iç çatışmaların çözümü hem bu çatışmaların komşu ülkelere yayılan boyutlarının ve etkilerinin aşılmasının zorlaştığı Fildişi Sahili örneğinde açıkça görülmektedir. Ayrıca, bölgedeki terör tehditlerinin veya Ebola¹¹² gibi salgın hastalıkların ülke sınırlarını aşan niteliğinin de komşuluk ilişkilerinin çatışmadan ziyade barış ve işbirliğine dayalı rasyonel bir gelişim göstermesi gerektiğinin anlaşılmasına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir.

111 Oliver Ramsbotham vd., *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention Management and Transformation of Deadly Conflicts*, Polity Press, Cambridge 2011, s. 31.

112 Batı Afrika'da 2013-2016 yılları arasında yaşanan Ebola salgınında 11 bin kişi hayatını kaybetmiş; sağlık sorunu olarak başlayan kriz, bölge ülkelerinde birtakım ekonomik ve toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bkz: UNDP, Ebola Outbreak in West Africa, <https://www.undp.org> (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

KAYNAKÇA

“Accra III Agreement on Côte d’Ivoire”, Annex of the Letter Dated 2 August 2004 from the Permanent Representative of Ghana to the United

Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2004/629, Accra, 29-30 Temmuz 2004.

“Charles Taylor”, *Trial International*, <https://trialinternational.org/> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).

“Conflict Barometer 2018”, *Heidelberg Institute for International Conflict Research*, <https://hiik.de/?lang=en> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

“Countries at Risk for Mass Killing 2018-2019”, *Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide*, Ekim 2018, <https://earlywarningproject.ushmm.org> (Erişim Tarihi: 28.02.2020).

“Fragile States Index 2018”, *Fund for Peace*, <https://fundforpeace.org> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).

“Ivory Coast Profile”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13287585> (Erişim Tarihi: 08.03.2020).

“National Coordination Centre for Early Warning Mechanism Opens in Côte d’Ivoire”, *ECOWAS Official Website*, 2018, <https://www.ecowas.int> (Erişim Tarihi: 28.02.2020).

“The Hopeless Continent”, *The Economist*, <https://www.economist.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

ACHANKENG, Michael Fonkem, “Conflict and Conflict Resolution in Africa: Engaging the Colonial Factor”, *African Journal on Conflict Resolution*, 13(2), 2013, s. 11-38.

African Development Bank and OECD, *African Economic Outlook 2004*, OECD Publishing, Paris 2004.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

AKINDÈS, Francis, *The Roots of the Military-Political Crisis in Côte d'Ivoire*, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 2004.

Amnesty International, *Amnesty International Report 2003 – Côte d'Ivoire*, 28 Mayıs 2003.

BAYRAM, Mürsel, "Burkina Faso Siyasetinde İdeoloji ve Pragmatizm", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 2019, s. 739-757.

BERİKER, Nimet, "Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım", Nimet Beriker, der., *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 1-31.

Bertelsmann Stiftung, *BTI 2018 Country Report – Côte d'Ivoire*, Gütersloh 2018.

BOKA-MENE, Lydie – Oren E. Whyche-Shaw, "Foreign Investors and International Donor Contributions to Côte d'Ivoire's State-Building Efforts", Hany Besada, der.,

BRAUER, Jurgen, *Neighbours: A Blessing or a Curse?*, Stockholm International Peace Research Institute, 2013, <https://www.sipri.org> (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

BROWN, Michael E., *The International Dimensions of Internal Conflicts*, MIT Press, Cambridge 1996.

Carneige Corporation of New York, "Preventing Deadly Conflict" <https://www.carnegie.org> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

CILLIERS, Jakkie, *Violence in Africa: Trends, Drivers and Prospects to 2023*, Institute for Security Studies, Ağustos 2018, s. 11.

CRAWFORD, Julia, "Transitional Justice in Côte d'Ivoire", <https://www.justiceinfo.net> (Erişim Tarihi: 26.02.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CROCKER, Chester A. vd., "Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, der., Jacob Bercovitch vd., Sage, London 2009, s. 492-505.

CROOK, Richard C., "Winning Coalitions and Ethnic-Regional Politics: The Failure Opposition in the 1990 and 1995 Elections in Côte d'Ivoire", *African Affairs*, 96(383), 1997, s. 215-242.

DADSON, Eunice, *Examining the Role of Third-Party Mediation in Côte d'Ivoire's Conflict: Peacemakers or Spoilers*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre, Helsinki, Eylül 2008.

DEUTSCH, Karl W., "Security Communities", James Rosenau, der., *International Politics and Foreign Policy*, The Free Press, New York 1961.

DEUTSCH, Karl W., *Tides Among Nations*, The Free Press, New York 1979.

DUHEM, Vincent, "Alassane Ouattara Pulls Out of the 2020 Presidential Election", *The Africa Report*, 6 Mart 2020, <https://www.theafricareport.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

Economy: Democracy, Constitutionalism and Politics in Africa, Palgrave Macmillan, New York 2017, s. 205-241.

From Civil Strife to Peace-Building, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 73-94.

GBERIE, Lansana-Prosper Addo, *Challenges and Peace Implementation in Côte d'Ivoire*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KA IPTC) / The Centre for International Peace Operation (ZIF), 2004.

GINI, Valentina, *Return Migration and Rural Livelihood in Southwestern Burkina Faso*, Universiteit Utrecht, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Utrecht 2011.

GINTY, Roger Mac, *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*, Palgrave Macmillan, New York 2006.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

GOLDMANN, Matthias, "Sierra Leone: African Solutions to African Problems", Armin von Bogdandy-Rüdiger Wolfrum, der., *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Brill N.V., The Netherlands 2005, s. 457-515.

HARA, Fabienne-Gilles Yabi, "Côte d'Ivoire, 2002-2011", Jane Boulden, der., *Responding to Conflict in Africa*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 145-175.

HAZEN, Jennifer M., *What Rebel Wants*, Cornell University Press, Ithaca 2013, s. 139-170.

IKOME, Francis Nguendi, *Africa's International Borders as Potential Sources of Conflict and Future Threats to Peace and Security*, Institute for Security Studies, 2012.

International Business Publications, *Liberia Country Study Guide: Volume 1 Strategic Information and Developments*, IBP, USA 2012.

International Centre for Transitional Justice, *What is Transitional Justice*, www.ictj.org (Erişim Tarihi: 26.02.2020).

International Crisis Group, *Côte d'Ivoire: Can the Ouagadougou Agreement Bring Peace*, 27 Haziran 2007, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

International Crisis Group, *Tackling Liberia: The Eye of the Regional Storm*, 30 Nisan 2003, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

International Crisis Group, *The War is not Yet Over*, 28 Kasım 2003, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

KIRWIN, Matthew, "The Security Dilemma and Conflict in Côte d'Ivoire", *Nordic Journal of African Studies*, 15(1), 2006, s. 42-52.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KÖK ARSLAN, Havva-Fırat Çapan, “Çatışma Çözümünde Temel Yaklaşımlar”, Nezir Akyeşilmen, der., *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 45-61.

LANGER, Arnim, “Horizontal Inequalities and Violent Group Mobilization in Côte d’Ivoire”, *Oxford Development Studies*, 33(1), 2005, s. 25-45.

LANGER, Arnim, “Horizontal Inequalities, Ethnic Politics and Violent Conflict: The Contrasting Experiences of Ghana and Côte d’Ivoire”, Yoichi Mine vd., der., *Violent Conflict in Africa: Inequalities, Perceptions and Institutions*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 66-95.

LEE, SungYong-Abdelgabar Abdelrahman, “The Intervention of ‘Neighbor’ Countries in Civil War Peace Negotiations”, *Conflict Resolution Quarterly*, 33(4) 2016, s. 355-381.

M’CORMACK, Freida, , *Helpdesk Research Report: Conflict Dynamics in West Africa*, Governance and Social Development Resource Centre, 2011.

MAZRUI, Ali A., *The Africans: A Triple Heritage*, Little Brown, Boston 1986.

MITRANY, David, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*, Royal Institute of International Affairs, London 1943.

MOTTIAR, Shauna-Salomé van Jaarsveld, *Mediating Peace in Africa: Securing Conflict Prevention*, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2009.

N’DIAYE, Baubacar, “Not a Miracle after All... Côte d’Ivoire’s Dawnfall: Flawed Civil-Military Relations and Missed Opportunities”, *Scientia Militaria – South African Journal of Military Studies*, 33(1), 2005, s. 89-118.

N’DIAYE, Boubacar vd., *Trjectories of State Building and Peace Building in Côte d’Ivoire*, African Leadership Centre, Nairobi 2014.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

NATHAN, Laurie, *Mediation in African Conflicts: The Gap between Mandate and Capacity*, Africa Mediators' Retreat, 2011.

NOVOSSELOFF, Alexandra, *The Many Lives of a Peacekeeping Mission: The UN Operation in Côte d'Ivoire*, International Peace Institute, 2018.

NYONG'O, Peter Anyang', "Electoral Democracy and Election Coalitions in Former Settler Colonies in Africa: Is Democracy on Trial or in Reverse Gear in Kenya, Côte d'Ivoire and Zimbabwe", Eunice N. Sahle, der., *Contemporary African Political*

OKAI, Nicholas vd., *Mediating Conflict in West Africa*, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre & Crisis Management Initiative – Martti Ahtisaari Centre, Helsinki 2014.

RAMSBOTHAM, Oliver vd., *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention Management and Transformation of Deadly Conflicts*, Polity Press, Cambridge 2011.

RENO, William, *Warlord Politics and African States*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1999.

REYCHLER, Luc – Arnim Langer, *Researching Peace Building Architecture (Cahier Internationale Betrekkings En Vredesonderzoek)*, Centre for Peace Research and Strategic Studies, Leuven 2006.

Sarah Kimani, "Gbagbo Key to Ivory Coast Healing Process: Mbeki", *SABC News Online*, 13 Şubat 2019, <http://www.sabcnews.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

SAWO, Abdoulie, "The Chronology of Military Coup d'états and Regimes in Burkina Faso: 1980-2015", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 48, 2017, s. 1-18.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SIDIBÉ, Doudou, *Peace Processes in Côte d'Ivoire: Democracy and Challenges of Consolidating Peace after the Post-electoral Crisis*, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2013.

SINIVER, Asaf, "Managing and Settling Ethnic Conflict", Karl Cordell-Stefan Wolff, der., *The Routledge Handbook of Ethnic of Ethnic Conflict*, Routledge, Abingdon 2016, s. 187-198.

Stratfor, "Ivory Coast and Burkina Faso: A Measured Reconciliation", <https://worldview.stratfor.com> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

Third United Nations Conference on the Least Developed Countries, 14-20 May 2001, Brussels, A/CONF.191/CP/38, <https://www4.unfccc.int> (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

UNDP, About Liberia, <https://www.lr.undp.org> (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

UNDP, Ebola Outbreak in West Africa, www.undp.org (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

UNICEF, Côte d'Ivoire: Conflict Analysis Summary, Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, <http://s3.amazonaws.com> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

UNICEF, Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, Haziran 2014.

United Nations Development Programme (UNDP) Regional Bureau for Africa, *The Conflict in Côte d'Ivoire and its Effect on West African Countries: A Perspective from the Ground*, Temmuz 2011.

United Nations Security Council, Letter Dated 13 March 2007 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council, S/2007/144, 13 Mart 2007.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

United Nations Security Council, Ouagadougou Agreement Leading to Direct Dialogue between Parties 'Real Turning Point' for Ivorian Peace Processes, SC/9019, 18 Mayıs 2007, <https://www.un.org> (Erişim Tarihi: 29.02.2020).

WALLENSTEEN, Peter, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and The Global System*, Sage, London 2002.

WEHR, Paul-John Paul Lederach, "Mediating Conflict in Central America", *Journal of Peace Research*, 28(1), 1991, s. 85-98.

YABI, Gilles-Andrew Goodwin, "From Linas-Marcoussis to the Ouagadougou Political Agreement: The Tortuous and Open-Ended Peace Process in Côte d'Ivoire", Hany Besada, der., *From Civil Strife to Peace Building*, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 17-33.

YILMAZ, Muzaffer Ercan, *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*, Dora Yayıncılık, Bursa 2015.

ZOUNMENO, David,-Reine Sylvie Loua, *Confronting Complex Political Crises in West Africa: Analysis of ECOWAS Responses to Niger and Côte d'Ivoire*, Institute for Security Studies, 2011.

STRUCTURED ABSTRACT

Many different f/actors seem to be effective behind the conflicts and the conflict resolution initiatives in Sub-Saharan Africa. Artificial borders drawn in the colonial period; ethnic, linguistic, tribal and ideological differences; economic problems, political changes and transformations; the struggle between religious groups, extreme religious movements, bad governance and bad neighborhood relations are considered as the most remarkable factors. In addition to internal actors, the external actors such as regional/international organizations, colonial states, regional powers and neighboring countries might also have the potential to influence the conflict environment. This study aims to discuss the conflicts in Sub-Saharan Africa as exemplified by Côte d'Ivoire case by focusing on conflict or solution-oriented reactions of neighboring countries as external actors.

While neighboring countries as the "influencers of conflicts" act in accordance with their various rational motivations behind their behaviors; they are also more "influenced from conflicts" comparing with the other external actors due to the regional spill-over effect. The rational approach, which can be adapted to conflict resolution as well as conflicts, follows the realist theory in the discipline of International Relations, and it is based on the understanding that not only wars and conflicts, but also peace and cooperation can be preferred by actors as a rational choice. At this point, the phenomenon of "spill-over" causes neighboring countries to intervene in internal conflicts through instinct to protect and defend themselves from negative and deep effects of the conflicts.

The neighbors that develop a pro-conflict behavior or impede the conflict resolution efforts not only might have a role in non-solution of problems but also increase the degree of violence in the conflicts. On the other hand, it is argued that the good neighborhood relations and solution-oriented neighbors might contribute to overcome the conflicts.

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARDA VE ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: FİLDİŞİ SAHİLİ ÖRNEĞİ

Furthermore, it is argued that since the countries in Sub-Saharan Africa are expected gradually to solve their problems thanks to the other regional states in the context of “*African solutions to African problems*” motto, the role of neighboring countries and regional organizations in conflict resolution and peace-building efforts is becoming more important to serve the resolving of conflicts and develop peace and cooperation in the region.

The internal conflicts in Côte d'Ivoire, the shining star of West Africa, are one of the best examples of neighboring countries' role in conflicts in Sub-Saharan Africa and in the process of resolving conflicts. In this context, first of all, it is necessary to look at the causes and background of the conflicts in Côte d'Ivoire. The change in the demographic structure of the country with migration from neighboring countries; the use of this demographic change and ethnic identities as a tool in the struggle for power in the country by provoking political goals; inequalities created on the basis of ethnic and religious identities; the reasons leading to the deterioration of the economy are costed to immigrants considered as “foreigners”, constitute the background of the conflicts in Côte d'Ivoire. Moreover, the support given by neighboring countries such as Burkina Faso and Liberia to the conflict parties in Côte d'Ivoire has been decisive in the course of conflicts.

Burkina Faso and Liberia provided money, supplies, logistically support bases, weapons and warrior support to the fighting parties. Thus, it led to an exacerbation of the conflicts in Côte d'Ivoire. Burkina Faso had a role in the differentiation and provocation of the demographic structure in Côte d'Ivoire. As a biggest supporter of armed movements and rebels, Burkina Faso was also using the political and economic problems in Côte d'Ivoire to their advantage. Furthermore, the heads of states of these countries saw the continuation of the conflicts in appropriate with their rational interests personally, nationally and regionally. That's why the conflict

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

---

resolution and peace initiatives in Côte d'Ivoire were greatly influenced by conflict-oriented or pro-conflict attitudes of neighboring countries.

Many attempts have been made to resolve the conflicts in Côte d'Ivoire. It has been observed that France, the former colonial power that still maintains its influence on the country, and The Economic Community of West African States (ECOWAS) which is organized as a sub-regional organization in West Africa, have implemented military and diplomatic methods for ensuring peace and security without delay. The trial of the Liberian head of state due to war crimes and crimes against humanity, and the changing foreign policy of Burkina Faso towards Côte d'Ivoire accelerated the conflict resolution and peace efforts. The change in the foreign policy of Burkina Faso was very important for Côte d'Ivoire, which has been suffering from bad neighboring country policies for years.

In the course of conflicts and conflict resolution efforts in Côte d'Ivoire, the decrease in the impact of bad neighborhood policies and the support of neighboring countries for peace initiatives played an important role in reducing the intensity of conflicts and violence in the country. Good neighborhood relations are important in preventing the neighbor country factor from turning into a problem in Côte d'Ivoire. In this context, as this study claims that pro-conflict attitudes of neighboring countries can be effective in the failure of conflict resolution, on the other hand, solution-oriented attitudes and good neighborhood relations might be more conducive to the hopes for peace.

Belma ENGİN GÜDER
Soner KARAGÜL